TussenRuimte

MISSIONAIR • INTERCULTUREEL • VERBINDEND

EUROPA GESPIEGELD

2019 | 1

100 kunstwerken in woord en beeld

Gebouwen, schilderijen, boeken, beelden: wereldwijd zijn indrukwekkende religieuze kunstwerken te vinden. Elk kunstwerk in dit boek krijgt een foto, een toelichtende tekst, een quote en gedetailleerde informatie. Dit boek legt de symboliek uit en laat zien hoe wonderlijk God en mens verbonden zijn.

gebonden | € 16,99

Jonge christenen over geloof hoop en inspiratie

Theoloog Janneke Stegeman gaat in gesprek met 18 jonge christenen uit verschillende stromingen, topfotograaf Cigdem Yuksel maakt prachtige portretten van hen. Aan de hand van een Bijbelverhaal vertellen Ihab, Joenoes, Thirza, Cecile en anderen over een kantelpunt in hun leven. Verhalen vol hoop en inspiratie, geloof en twijfel, traditie en moderniteit.

gebonden | € 24,99

Leven in gebed

In het bidden en in het lezen van de Bijbel word je aangeraakt door God en raak je bewust van zijn tegenwoordigheid. Deze vorm van mindfulness geeft een vreugde en vrede die veel verder reikt dan de populaire, maar onpersoonlijke vormen van spiritualiteit in deze tijd.

paperback | € 19,99

De drie belangrijkste gebeden

Een origineel boek over het gebed, waarin de drie belangrijkste gebeden – hulp vragen van een hogere macht, waarderen wat goed is in ons leven en ontzag hebben voor de wereld om ons heen – centraal staan.

gebonden | € 14,99

INHOUD

TR

3 Redactioneel

15 Gastcolumn

32 Was getekend

38 Column

50 Beeldmeditatie

52 Impressies

56 Kunst & cultuur
- *Film*
- *Muziek*
- *Boeken*
- *TR-tips*

62 Agenda

64 Vooruitblik

4 REPORTAGE | Jan Wessels – Renate Japenga
Zending en oecumene in Europa en wereldwijd
- Global Missions en discipelschap (blz. 5)
- De Brexit en het andere verhaal (blz. 9)

11 ONDERZOEK | Dorina Nauta
'De lokale kerk is de hoop voor de wereld: we hebben het gezien!'

16 DEBAT | Foka van de Beek
God dienen, waar je ook woont

21 PORTRET | Piet Both – Foka van de Beek
Van daar naar hier, van hier naar daar
- Van Burundi naar Best (blz. 21)
- Van Veenendaal naar Kigali (blz. 23)

26 ANTITHESE | Wilfredo Ruazol
Revolutionair nationalisme op de Filipijnen
Historische strijd tegen imperialisme duurt voort

33 JONGEREN IN BEELD | Renate Japenga
Handen en voeten geven aan geloof

39 INTERVIEW | Dineke Spee
Kees-Jan Hooglander van ZOA:
'Dé vluchteling bestaat niet'

44 PERSPECTIEF | Jurjen Zeilstra
Christenen en gastvrijheid in Europa vandaag

TussenRuimte
missionair · intercultureel · verbindend

jaargang 12 | nummer 1 | maart 2019
ISSN 0165-988X

TussenRuimte is een kwartaaltijdschrift voor missionaire en interculturele theologie dat verschillende christelijke stromingen verbindt en samengesteld wordt door een Nederlands-Belgische redactie.

TussenRuimte doet verslag van missionaire initiatieven, in woord en daad, lokaal en wereldwijd. Het tijdschrift wil vanuit het christelijk geloof inspireren en reflecteren op religies en culturen, met de bedoeling steeds opnieuw een proces van verstaan op gang te brengen. Zo kan ruimte ontstaan voor de betekenis van het evangelie in onze tijd.

TussenRuimte is een uitgave van de Nederlandse Zendingsraad (NZR) in samenwerking met MissieNederland, Prisma, de Verenigde Protestantse Kerk in België en Uitgeverij Kok in Utrecht.

© 2019 Uitgeverij Kok en de redactie van *TussenRuimte*
Overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Elsa Braaksma, Johannes 14:2: 'In het huis van mijn Vader zijn vele kamers', acryl en mixed media op linnen, 120x80cm, www.atelierelsa.nl

Deze uitgave is gedrukt op papier van verantwoorde herkomst.

Redactie
Foka van de Beek (hoofdredacteur), Annemieke van den Berg, Piet Both, Rob van Essen, Renate Japenga, Peter-Ben Smit, Chris Vonck

Eindredactie
Marieke van der Giessen-van Velzen | Redactie.AMG

Redactieadres
TussenRuimte
Nederlandse Zendingsraad
Hoofdstraat 51
3971 KB Driebergen
T (0343) 745 245
E tussenruimte@zendingsraad.nl
W zendingsraad.nl/tussenruimte

Foto's en illustraties
Elsa Braaksma/www.atelierelsa.nl (omslag, 51), Creative Commons (3), Albin Hillert/WCC (4, 34, 45), Micah Global (6, 8), Getty Images (10), Tear (11, 13), Foka van de Beek (18-19), CrossPoint Kingdom Impact (21, 22), GZB/Martin en Marleen 't Hart (23-25), Roel Ottow (32), Beate C. Köhler (37), Erdélyi Református Egyházkerület/Transsylvaans Hervormd Kerkdistrict (38), Kees-Jan Hooglander/ZOA (40-43), www.duurzamestudent.nl (48), Iddo van der Giessen (58), Kors Peilman (63), JMEO Twente (64)

Basis-layout
Peter Slager | Garage bno

Abonnementenadministratie
VBK | media, abonnementen
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
T 088 – 700 2780 (09.00-12.00)
E abonnementen@kok.nl

Abonnementen
Een jaarabonnement in Nederland kost € 44,50;
in het buitenland € 52,00. Studentenabonnement: € 29,00.
Losse nummers: € 11,50 (exclusief porto).
Proefabonnement van twee nummers: € 16,50.
Het abonnementsjaar loopt van januari tot en met december. Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, tenzij minimaal drie maanden voor het einde van de abonnementsperiode schriftelijk is opgezegd. Adreswijzigingen graag drie weken voor de ingangsdatum schriftelijk doorgeven.

Europa gespiegeld

Vluchtelingenstromen, groeiend populisme en nationalisme, de Brexit, maar ook zending, gastvrijheid en discipelschap: er is veel wat ons in Europa bezighoudt.
Soms ligt de focus zozeer op zaken en gebeurtenissen in onze eigen regio, dat het risico van 'vergeten' zomaar aanwezig is. Het risico namelijk dat we vergeten dat de wereld veel en veel groter is en dat mensen elders met vergelijkbare vragen bezig zijn.

In deze *TussenRuimte* willen we thema's in Europa spiegelen aan hoe men er elders in de wereld tegenaan kijkt.
Zo is migratie en de christelijke gastvrijheid in Europa nog steeds een groot item, maar hoe gaan mensen in bijvoorbeeld Ethiopië ermee om? Kees-Jan Hooglander van ZOA vertelt in een interview over zijn ervaringen daar en vergelijkt het ook met andere gebieden in de wereld.
Stellen wij in Europa vragen bij nationalisme? De Filipijnse theoloog Edoi Ruazol heeft er een heel ander beeld bij.

Hoe gaan we om met gastvrijheid, in Europa en in bijvoorbeeld Ethiopië?

Jongeren van hier en verder weg komen in beeld. Zij laten zien wat hen drijft om in hun eigen context actief te zijn. Een Afrikaanse zendeling in Nederland en Nederlandse zendelingen in Afrika leggen uit wat het voor hen betekent om in een heel andere omgeving te leven en te werken.
Ontmoeting tussen Europeanen en mensen van andere continenten is er ook en dat kan een mooie gezamenlijke visie opleveren: 'Maakt alle volken tot Mijn discipelen.'

— Foka van de Beek, hoofdredacteur

Zending en oecumene in Europa en wereldwijd

Welke zaken spelen er op Europees niveau als het gaat om zending en oecumene? Zijn dat dezelfde thema's die er wereldwijd leven of gaat het om heel andere aandachtspunten? En als het om dezelfde onderwerpen gaat, hoe gaat men er dan mee om – in Europa en wereldwijd?

In het afgelopen jaar waren er verschillende Europese en wereldwijde bijeenkomsten op het gebied van zending en oecumene:

- in maart was er de Wereldzendingsconferentie in Arusha, Tanzania;
- in juni de Conference of European Churches (CEC) in Novi Sad, Servië;
- op 23 augustus werd het zeventigjarig bestaan van de Wereldraad van Kerken gevierd;
- de Micah Global Consultation werd in september gehouden;
- in oktober de derde Hope for Europe-conferentie in Tallinn, Estland;
- in december was er een Europees CWM-overleg waarbij de Brexit centraal stond.

Jan Wessels geeft zijn indrukken weer van drie van deze conferenties en ook waar hij een duidelijke verbinding ziet.
Renate Japenga was bij de Brexit-bijeenkomst, die de lokale Britse context overstijgt en ook vragen stelt aan kerken elders.
In deze Reportage-rubriek zijn hun bijdragen opgenomen.
Achterin deze *TussenRuimte* sluit hierop aan het Perspectief-artikel van Jurjen Zeilstra over christelijke gastvrijheid, waarbij hij refereert aan de Assemblee van de CEC en de viering van het zeventigjarig bestaan van de Wereldraad van Kerken die hij bijwoonde.

— Foka van de Beek

Sloppenwijken, Filipijnen - Micah Global Consultation, september 2018

Global Missions en discipelschap

Hoe kan de kerk in Europa gemobiliseerd worden en blijven als het gaat om wereldwijde zending? Deze vraag stond centraal bij de derde Hope for Europe-netwerkconferentie, in oktober 2018 georganiseerd door de Europese Evangelische Alliantie in Tallinn (Estland) onder het thema 'Unity in Diversity'.
Met deze vraag als uitgangspunt kijk ik ook naar twee andere grote zendingsconferenties die ik mee mocht maken: de CWME-conferentie in maart 2018 in Arusha (Tanzania) en de Micah Global Consultation in Tagaytay City op de Filipijnen in september 2018.

Wereldzendingsconferentie in Arusha

In maart 2018 kwamen meer dan duizend afgevaardigden van kerken en organisaties uit heel de wereld bij elkaar voor de Wereldzendingsconferentie van de Wereldraad van Kerken. Het thema 'Moving in the Spirit, called to transforming Discipleship' sloot duidelijk aan bij een wereldwijde beweging waarin de aandacht verschoven is van puur evangeliseren en kerkplanting naar discipelschap.

In de Tanzaniaanse en Afrikaanse context voelde het ook heel natuurlijk aan om juist hierover te spreken: het evangelie heeft in Afrika een stevige voet aan de grond gekregen.

Nodig om in verbondenheid met Christus te leven

In geen continent is de kerk zo gegroeid in de laatste honderd jaar als in Afrika. De

Wereldzendingsconferentie over discipelschap, Arusha (Tanzania), maart 2018

Jaarlijkse Micah Global Consultation, vorig jaar in Tagaytay City op de Filipijnen.

verschuiving van het zwaartepunt van het christendom naar Afrika is dan ook min of meer logisch. De gemiddelde volgeling van Jezus Christus is op dit moment 23 jaar, vrouw en komt uit Afrika!
Al in 2006 bij de Continentale Consultatie van de Movement for African National Initiatives werd een duidelijke roep om meer aandacht voor discipelschap gehoord. Het evangelie was bijna overal gebracht, maar het christelijk geloof was soms flinterdun. '*One mile wide and one inch deep*' – was de vaak gehoorde klacht van Afrikaanse mensen zelf.

Samen leven, samen leren, samenwerken en Jezus volgen

Arusha bevestigde dat christenen geroepen zijn om het goede nieuws van Jezus Christus – de volheid van het leven, bekering en vergeving van zonden, en de belofte van eeuwig leven – te verkondigen in woord en daad, middenin een wereld vol geweld waarin veel mensen het slachtoffer zijn van dodelijke machten (*idols of death*) en velen ook nog nooit het evangelie hebben gehoord. Daarvoor is volgens de slotverklaring 'Arusha Call for Discipleship' niet alleen nodig om gericht te zijn op Christus, maar juist ook in verbondenheid met Hem te leven.

Micah Global in Tagaytay City

Micah Global is een wereldwijde christelijke gemeenschap of netwerk van organisaties en individuen die zich bezighouden met 'Integral Mission'. Opgericht in 1999 zijn het vooral kerken en christelijke hulp- en ontwikkelingsorganisaties (622 leden in 89 landen), die zich verbonden weten met dit netwerk dat in september 2018 haar driejaarlijkse wereldwijde consultatie hield op de Filipijnen.
Hun geestelijk vertrekpunt is Micha 6:8 en hun visie is om een wereldwijde christelijke (evangelisch-oecumenische) gemeenschap te vormen 'for transforming mission through the Gospel' waarbij Christus centraal staat en gelijkwaardigheid, nederigheid en eenheid hoog op de lijst staan. Dit gebeurt door samen te leven, te leren, te werken en Jezus te volgen.
In Tagaytay City waren ruim 450 vertegen-

woordigers uit 69 landen bij elkaar om na te denken over en stappen te zetten naar het bijdragen aan weerbare (*resilient*) gemeenschappen in een wereld waarin zoveel onzekerheden en problemen zich voordoen en steeds meer mensen in de knel komen. Hoe kunnen kerken, organisaties en individuele christenen daar aan bijdragen?
En opnieuw kwam hier discipelschap iedere keer weer naar boven als een kernbegrip. 'Integral Mission' begint bij discipelschap dat het hele leven omspant: 'Whole Life Discipleship'. Vooral in de vele workshops kwam dit meer dan eens aan de orde en er werden goede voorbeelden gedeeld.

Hope for Europe III in Tallinn

En ten slotte de conferentie Hope for Europe III in Tallinn: een rondetafelconferentie van verschillende netwerken in Europa rond kunst, *city movements*, kinderwerk, christelijk onderwijs, mensen met een beperking, evangelisatie, vrijheid, gezondheidszorg, media en communicatie, zending, vluchtelingen, gebed en groepen zoals de Roma, alles georganiseerd en gefaciliteerd door de Europese Evangelische Alliantie.
Het idee komt van de conferenties die eerder in de 21ste eeuw gehouden zijn in Boedapest en Amsterdam en vooral voortgekomen zijn uit de visie voor Europa van Jeff Fountain van het Schuman Centrum voor Europese Studies, die de eerste twee conferenties organiseerde.

Boeiend maar of we in het delen geslaagd zijn?

In de prachtige Estlandse hoofdstad kwamen zo'n 375 vertegenwoordigers van kerken en christelijke organisaties met een vooral evangelische achtergrond bij elkaar om na te denken over hoe de evangelische beweging in al haar brede verscheidenheid een rol kan spelen in een context van polarisatie en secularisatie, van crisis en materialisme.
Het was een boeiende mengeling van verschillende thema's, belangen, netwerken, bedieningen (*ministries*) met mensen uit twintig verschillende landen. De uitdaging in zo'n geval is enerzijds om in de veelheid van bijeenkomsten een lijn te pakken en in de veelheid van mensen de juiste contacten te leggen.

Binnen een netwerk is dat nog redelijk simpel en dat was dan ook voor veel deelnemers het hoogtepunt: de dagelijkse tijden waarop de verschillende netwerken als netwerk bijeenkwamen. Heel bijzonder waren ook de gemeenschappelijke vieringen aan het begin van de dag en de thema-avonden waaraan verschillende netwerken bijdragen leverden. Dat het echt tot een gesprek tussen de verschillende netwerken kwam is nog de vraag, maar in ieder geval zijn er wel contacten gelegd.
Faith2Share – een compact, maar wereldwijd netwerk van zendingsbewegingen, zowel lang bestaande en grote zendingsorganisaties als nieuwe 'emerging' bedieningen in Afrika en Azië, die samenwerking rond het thema discipelschap toejuichen – en de European Evangelical Missions Association gaven leiding aan het zendingsnetwerk waaraan zo'n twintig mensen deelnamen uit verschillende delen van Europa.
We hebben vooral gesproken en gedeeld over het mobiliseren van nieuwe generaties voor wereldzending, Integral Mission en Whole Life Discipleship, de toekomst van (geloofs)zendingsorganisaties in en vanuit post-christelijk Europa en de noodzaak van wederkerigheid en bescheidenheid in het zendingswerk, zending in 'hard places'. Boeiend, maar of we er ook in geslaagd zijn dit te delen met de brede evangelische beweging die in Tallinn bijeen was, is de vraag.

Observatie

Opvallend in al deze bijeenkomsten is de vraag naar discipelschap. Christus heeft dit tot speerpunt van de bediening van de apostolische kerk gemaakt (Mattheüs 28:19-20) en het besef is overal diep doorgedrongen dat dit dus wezenlijk meer is en verder gaat dan evangeliseren of kerkplanting. Dat verandering van gemeenschappen begint met mensen in contact brengen met Jezus Christus en geholpen, toegerust worden om Hem te volgen in 'Jesus-Shaped-Lives'. Dat dat niet altijd en overal goed gegaan is en dat corruptie en misbruik in de kerk, maar ook de snelle ontkerkelijking van Europa misschien wel vooral een gevolg is van 'lacking discipleship'.

Gelukkig staat discipelschap nu 'kerk'-breed op de kaart

Daarom ben ik blij dat het nu 'kerk'-breed op de kaart staat: binnen de brede evangelische wereld was het al langere tijd een thema hoewel de betekenis fluctueert, maar nu spreekt ook paus Franciscus over de kerk als gemeenschap van missionaire discipelen. De Wereldraad heeft het gethematiseerd en de Anglicaanse gemeenschap heeft 'Intentional Discipleship' tot speerpunt gemaakt van alle beleid.
Belangrijk is wat mij betreft dat we daar vooral ook samen over spreken. Wat bedoelen we met discipelschap en wat kunnen we van elkaar leren in verschillende tradities en verschillende culturele contexten? Het gaat niet om een definitie, maar om een manier van leven als volgeling van Jezus Christus.

— Jan Wessels is internationaal directeur van Faith2Share (United Kingdom).

De Brexit en het andere verhaal

De Brexit lijkt soms alleen om de economie te gaan, maar er blijkt veel meer onder te liggen. Voor ik naar Birmingham vertrok voor de CWM-decemberconferentie 'Brexit, Borders and Belonging' leunde ik vooral op het nieuws in Nederland. Ik hoopte nog steeds dat het niet door zou gaan en dacht dat de 'Leave'-stemmers nu ook wel voor 'Remain' zouden kiezen.

In Birmingham aangekomen werd duidelijk hoe verdeeld de samenleving was, hoe verdeeld families zijn, hoe verdeeld ook de kerken. Onder het verlangen naar de Brexit gaan veel problemen schuil. Alle gesprekken gaan over 'vertrekken of blijven, terwijl mensen zoveel meer zijn dan die vraag alleen.

Brexit gaat over je ergens thuis voelen

Brexit gaat over je ergens thuis voelen en over je ergens deel van voelen. In het Verenigd Koninkrijk speelt sterk dat er eigenlijk vier nationaliteiten in een land verenigd zijn. Voel je je 'British' of 'English' of in de eerste plaats 'Welsh' of 'Scottish'? Of voel je jezelf een Europeaan?

Worsteling en angst

De conferentie werd georganiseerd door de Council of World Mission (CWM). Deze bestaat uit een aantal leden, waaronder: Congregational Federation, Presbyterian Church of Wales, Union of Welsh Independents, United Reformed Churches en de Protestantse Kerk in Nederland.

In de drie conferentiedagen hoorden we verhalen van verschillende kerken, zoals van de Church of Scotland, van de Church of Wales, van Noord-Ierland, van het Joint Public Issues Team dat kerken materiaal en handvatten aanreikte om het gesprek over de Brexit te voeren, maar ook van mensen uit Birmingham zelf.
Alle verhalen schetsen een beeld van een land waarin mensen worstelen met nationalisme, populisme, anti-immigrantenretoriek, koloniaal verleden en hun geschiedenis als machtig 'empire'. Gloriedagen die niet meer terugkeren, maar mensen wel vervullen met weemoed.
Er heerst ook veel angst in de samenleving Dat trok als een rode draad door de gesprekken heen. Angst voor de ander. In veel retoriek is dat de immigrant, de mensen met kleur of de moslim. Angst voor de toekomst, voor het niet meer kunnen rondkomen. Angst voor het klimaat.

Herkenbaar

De problemen van het Verenigd Koninkrijk zijn herkenbaar voor Nederland. En ook voor Italië en Duitsland. Het sterkere nationalisme en de retoriek over de ander die ons veilige leven komt verstoren. De grenzen

Er heerst veel angst: voor de ander, voor de toekomst, voor het klimaat.

die we steeds sterker willen maken om die ander buiten te houden. We willen er muren van maken, in plaats van een ontmoetingsplek voor onszelf en de ander.
Het is de ander die de schuld krijgt van problemen in het land, terwijl die veroorzaakt zijn door kapitalisme en een rechtse regering. Mensen zijn afhankelijk geworden van de voedselbank, maar hoe kan dat überhaupt in een rijk land?

Grensoverstijgend

We moeten andere verhalen gaan vertellen, anders dan die we nu beluisteren in de media. Namelijk het verhaal van deel zijn van het lichaam van Christus, want dat overstijgt alle grenzen. We moeten opkomen voor de ander, voor de weduwen en wezen, voor de armen, voor de vreemdeling. De retoriek tegengaan en verhalen vertellen van solidariteit en gemeenschap. Er is een betere wereld mogelijk, namelijk het Koninkrijk van God. Dat is het andere verhaal.
Er is hoe dan ook een post-Brexit, want er is zoveel onrust en verdeeldheid gezaaid dat de wereld niet meer hetzelfde is. We mogen wel concluderen dat de EU een kapot systeem is, maar een Brexit (of Nexit) is niet de oplossing. Daarmee ga je voorbij aan de bestaansreden van de EU: dat we samen willen werken en nooit meer oorlog willen. De EU moet weer geheeld worden. Laten we samen bij het begin beginnen: onze normen en waarden, onze dromen voor Europa, onze dromen voor onze kinderen, want wat voor wereld willen we nalaten?

— Renate Japenga is jeugdwerker in Huizen en redactielid van *TussenRuimte*.

‘De lokale kerk is de hoop voor de wereld: we hebben het gezien!’

Sinds 2013 organiseert ontwikkelingsorganisatie Tear jaarlijks een voorgangersreis naar Oeganda om te leren hoe kerken en christenen daar tot zegen zijn voor hun omgeving. Bijna zeventig kerkleiders vanuit verschillende kerkgenootschappen in Nederland zijn inmiddels mee geweest. Uit de groep van oud-reizigers is geleidelijk een *learning & blessing-community* ontstaan die nadenkt over de rol van de kerk in het perspectief van Gods wereldwijde koninkrijk. Onlangs vond er een evaluatieonderzoek plaats door Sofieke van Oord naar de opbrengst van de voorgangersreis. Wat levert een dergelijke reis Nederlandse kerkleiders op?

‘Over de weg die als een rood lint door het groene landschap slingert, bewegen zich twee minibusjes in traag tempo voort. Onder de blakerende zon schommelen ze door kuilen en langs modderpoelen, terwijl in het lange bermgras kleine jongens op blote voeten in bestofte schooluniformen uitgelaten zwaaien en roepen. Af en toe schemeren ronde lemen hutten in de verte, in een cirkel gerangschikt rond een erf. Het land strekt zich eindeloos uit in vruchtbare pracht. Dit is Soroti, in het oosten van Oeganda. Een van de armste gebieden van het land dat ‘De parel van Afrika’ genoemd wordt. Schraal en kleurrijk, achtergebleven maar vol rijkdom, gebroken maar van grote schoonheid.

In de busjes zitten dertien mensen uit Nederland, onder wie ik. Het zijn voorgangers, diakenen en actieve gemeenteleden die op uitnodiging van ontwikkelingsorganisatie Tear op weg zijn naar dorpjes waar plaatselijke kerken bijdragen aan de bestrijding van armoede en de gevolgen van onrecht. We willen geen wijsheid brengen, maar vooral halen, luisterend naar de verhalen van mensen die hier met heel weinig middelen maar een groot en levend geloof hun gemeenschappen helpen opstaan uit armoede en achterstelling.’ — *Margrietha Reinders, predikant/pionier in Amsterdam en deelnemer aan de Tear-voorgangersreis in 2018*

Richting in de zoektocht

Er zijn ingrijpende veranderingen in de wereld en het lijkt alsof we op de drempel staan van een nieuwe tijd. Door de globalisering is het oude Europa niet meer zoals het was. De tijd dat ons werelddeel de wil oplegde aan de volken overzee is voorbij. Europa lijkt op dit moment de handen vol te hebben aan haar eigen identiteitscrisis.

Met de voorgangersreis gaan ook altijd een aantal migrantenpastors mee. Tussen een pastor van een migrantenkerk in de Bijlmer en een predikant in een oer-Hollandse kerk is een vriendschap gegroeid. Inmiddels trekken de beide kerken samen op en leren ze van elkaar.

De secularisatie en ontzuiling maken dat traditioneel christelijk geloven niet meer vanzelfsprekend is. En de instroom van migranten en vluchtelingen zorgt voor de uitdaging om samen te leven met mensen van allerlei verschillende achtergronden.
In deze ontwikkelingen heroriënteren kerken zich op hun missionaire roeping. De traditionele vormen van kerk-zijn 'doen' het minder goed en de kerken lopen leeg. Aan de andere kant is er een hoopvolle beweging gaande van kerken waar deze nieuwe zoektocht uitmondt in betrokkenheid bij de eigen omgeving. Er ontstaan nieuwe initiatieven en vormen van kerk-zijn. Het lukt deze kleine gemeenschappen, met vallen en opstaan, om het evangelie tastbaar te maken in hun omgeving. Hoe kunnen we als kerk in de samenleving staan en het evangelie van Jezus Christus uitleven?
De voorgangersreis naar de kerk van Oeganda biedt handvatten om de zoektocht naar de roeping van de kerk in deze tijd vorm te geven, zeggen oud-deelnemers. Een aantal kerkleiders geven aan dat door de reis het missionaire beleid in de gemeente is aangescherpt. Daarnaast moedigen deelnemers andere christenen in Nederland aan om in hun eigen omgeving aan het werk te gaan en om te zien naar hun naasten.

Wederzijds leren

De groep predikanten reist enkel naar Oeganda om te leren en dat is niet voor iedereen even gemakkelijk. Voor velen betekent het dat ze bijna letterlijk op hun handen moeten gaan zitten om niet te helpen, maar te luisteren, niet te geven, maar te ontvangen. Het is een omgekeerde beweging.

'Ik kreeg nieuw vertrouwen in wat God kan doen met de mensen en middelen die er zijn. Dat geeft hoop, door de vooruitgang die je ziet!'

We zien geen rijke, blanke hulpverleners of missionarissen die naar een Afrikaans land trekken om geld te doneren en kennis te delen, maar een groep voorgangers die – vanuit een soort armoede – vragen stelt en wil leren. De stemmen van het Zuiden laten zien dat het mogelijk is om als kerk met beperkte middelen het evangelie vorm te geven in de omgeving. Wat doen ze anders dan wij? Hoe lezen zij de Bijbel? Wat zijn hun ideeën over missionair kerk-zijn?

'De reis heeft me bemoedigd over Gods geweldige kerk wereldwijd. En voor mij is het een aansporing om daarin een actieve rol te blijven spelen.'

Tear-voorgangersreis naar Oeganda, zomer 2018

Een van de basisprincipes van 'Umoja' is nadenken over de bronnen die God je gegeven heeft, de nood die er is en hoe dat samenkomt. Een deelnemer heeft daarom besloten om zijn baan op te zeggen en een gezinshuis te beginnen voor pleegkinderen.

Hoopgevende verhalen

Het besef groeit dat christenen een minderheid vormen en dat het Europese protestantisme slechts één uitdrukking is van een bonte en veelkleurige wereldkerk. Hoewel de kerk in Nederland krimpt, vindt er op andere continenten een enorme groei plaats. Het kijken naar de cijfers kan moedeloos maken, hoe hoopgevend is het dan om de verhalen van broers en zussen in andere landen te horen. Hoopgevende verhalen van kerken die bijdragen aan de bloei van de stad.

Missionaire presentie

Deelnemers geven aan dat ze door de reis meer inzicht hebben gekregen in de betekenis van missionaire presentie. Het geeft ze een bredere kijk op de rol van de kerk in de samenleving.

'Het belangrijkste is voor mij dat de kerk de gemeenschap om haar heen kan veranderen.'

Het besef dat de kerk een rol kan spelen in het veranderen van gemeenschappen moedigt aan om in Nederland hiermee aan de slag te gaan.

'Het missionaire beleid van onze kerk is mede naar aanleiding van deze reis enorm aangepast en aangescherpt.'

Nagenoeg alle reizigers zijn naar aanleiding van de reis concreet aan de slag gegaan met wat ze gezien en gehoord hebben. De nieuwe inzichten en principes worden verwerkt in lezingen, preken, publicaties en trainingen. Daarnaast worden visie- en beleidsplannen van lokale kerken aangescherpt.

Vanwege de strategische posities die de reizigers vervullen in kerken is de potentiële impact van de reis groot.

'Het was een inspirerende en verdiepende ervaring, in ontmoeting met Oegandese christenen en leren hoe zijn hun samenleving dienen.'

Missionair en diaconaat

Waar veel westerse kerken in hun functioneren een scheiding aanbrengen tussen diaconaat, evangelisatie en sociale actie, herkennen veel niet-westerse kerken dit onderscheid niet.

'Ik ben bevrijd van een vals dilemma tussen missionair zijn en diaconaat.'

Zending, diaconaat, evangelisatie en sociale actie gaan er hand in hand. Het evangelie heeft betrekking op alle aspecten van het leven en dat wordt zichtbaar in het dagelijks functioneren van de kerk.
De kerken in Oeganda zijn hierin een voorbeeld voor kerken in Nederland. De voorgangersreis inspireert kerkleiders in het vormgeven van de roeping van de kerk in de samenleving. De verhalen geven hoop en moedigen aan om in de eigen context aan de slag te gaan.

— Dorina Nauta is relatiebeheerder Kerkenrelaties & Integral Mission bij Tear Nederland.

Een predikant die meeging droomde al jaren van een plek waar jongeren leren om het Koninkrijk van God in praktijk te brengen. Hij begon een bijbelschool in de Bijlmer en inmiddels is er ook een bijbelschool in Oeganda, waarbij ze samen optrekken en van elkaar leren.

'Umoja' – 'saamhorigheid'

De Tear-voorgangersreis wordt samen met de Pentecostal Assemblies of God (PAG), een van de grootste kerkgenootschappen in Oeganda, vormgegeven. Zij werken al ruim twintig jaar met de principes van 'Umoja' – 'saamhorigheid'.
Vanuit een herontdekking van de Bijbel, worden kerkleden gestimuleerd hun eigen hulpmiddelen in kaart te brengen om zo in samenwerking met de gehele gemeenschap de gezamenlijke problematiek aan te pakken. Hele gemeenschappen zijn hierdoor veranderd, mensen komen uit de spiraal van armoede en hervinden hun stem om op te komen tegen onrecht.
Tijdens de reis vertellen meerdere mensen over de ommekeer in hun bestaan doordat ze zelfvertrouwen kregen en zicht op hulpbronnen waar ze al over beschikken. De relevantie van de kerk en de vrucht in mensenlevens is heel zichtbaar. Tijdens de voorgangersreis ontdekken predikanten, voorgangers en andere voortrekkers in christelijk Nederland hoe kerken in Oeganda hun roeping om licht te laten schijnen voor de mensen vormgeven.
www.tear.nl/voorgangersreis

Vruchtbare aarde

Onze grootste uitdaging is de 'traditionele' kerk. Niet zozeer in Nederland, maar bijvoorbeeld wel die in de 'lutherse' landen, waar soms slechts één tot twee procent van de ingeschrevenen regelmatig de kerk bezoekt, en ook die in overwegend rooms-katholieke landen.

Voor mijn werk bij Alpha – een format (en materiaal) waarmee christenen met niet-kerkelijke mensen in gesprek kunnen gaan – bezoek ik diverse landen in Europa regelmatig en ontmoet ik mensen uit heel verschillende kerken, van Pinkster tot Russisch-orthodox.
Ik ervaar dat als een groot voorrecht. Vooral omdat het meestal de mensen zijn die een groot verlangen hebben dat meer mensen het Licht van Jezus zullen (h)erkennen.
Het heeft heel wat kerken, jongeren- en studentenwerkers, pastores van penitentiaire inrichtingen, et cetera, geholpen 'to explore the meaning of life' *met hun gasten. Meer dan een half miljoen mensen en vijftiendduizend geloofsgemeenschappen in Europa waren er vorig jaar bij betrokken.*

Wij proberen op diverse manieren in contact te komen met voorgangers, denominatie-leiders, priesters en bisschoppen. En dat lukt vaak heel aardig. Maar tot een doorbraak heeft het in veel gevallen ook nog niet geleid.

En dan? Dan blijkt er ergens in Canada een priester te zijn, die zich diep realiseerde dat hij geen priester was geworden om 'stenen en doden' te bedienen. Hij ontdekt Alpha en past het toe in zijn parochie die daardoor onherkenbaar verandert. Hij schrijft er een boek over, waarin hij verhaalt over wat er is gebeurd (James Mallon, Als God renoveert *– zie blz. 59) en dat vervolgens plaatst in het hart van pauselijke oproepen in diverse encyclieken over de noodzaak van 'nieuwe evangelisatie'. Zijn verhaal valt kennelijk in vruchtbare rooms-katholieke aarde. Conferenties in diverse Europese landen en grote belangstelling wereldwijd voor 'het gebruik' van Alpha volgen.*

Zo is het destijds met Alpha ook begonnen. Er is verlangen, gebed, hoop, verwachting, studie en actie. De tijd was kennelijk rijp voor een kairos*-moment. Dan kan het ongedachte zo maar gebeuren.*

— Jan Bakker was directeur van Alpha-Nederland en is dat sinds 2014 van Alpha voor 'protestants en orthodox' Europa, Midden-Oosten en Noord-Afrika.

God dienen, waar je ook woont

Toen ik veertien jaar geleden naar Roemenië vertrok om te gaan werken op het theologisch instituut van de Hongaarse Protestantse Kerk in Cluj, kreeg ik in Nederland vaak te horen dat die kerk zo nationalistisch was. Dat werd uiteraard niet in positieve zin bedoeld. 'Geloof en kerk' rijmen toch zeker niet met 'eigen land, eigen cultuur'?

Eenmaal daar leerde ik de nuances kennen in de Hongaarse opvattingen over de verbinding tussen kerk en etniciteit – de term nationalisme werd daar niet voor gebruikt. Daar zag ik ook dat bij de Roemeense kerken die verbinding minstens zo sterk was.
Ik maakte kennis met de theologische ideeen achter deze verbinding en al begreep ik steeds beter waarom mensen zich daar vastklampen aan deze opvattingen, theologisch gezien nam mijn onbegrip alleen maar toe.

Kentering

Nu, veertien jaar later, is er een kentering gekomen. Niet daar, maar hier. Overal in West- en Zuid-Europa zien we populistische partijen opkomen die veel stemmen trekken, waardoor ook de traditionele partijen de neiging hebben om bepaalde standpunten over te nemen. Er is een tendens naar meer aandacht voor het eigen land en de eigen cultuur.
De angst voor grote toestroom van migranten wordt als een van de hoofdoorzaken hiervan genoemd. De vraag is echter of dat zo is. Voedt deze angst het populisme, of gebruiken politici deze angst handig voor hun eigen doeleinden?
Hoe dan ook, zeggen dat je je eigen cultuur, taal en land wilt beschermen, is voor velen inmiddels geen verkeerde gedachte meer. Niet alleen in de politiek, ook binnen de kerk zijn er mensen die dit gedachtegoed ondersteunen.

Kerkelijke omarming

Op definities van en verschillen tussen nationalisme, populisme en vaderlandsliefde zal ik in dit artikel niet ingaan. Hoe je het ook noemt, verklaart of duidt: in heel Europa is er een hang naar nadruk op de eigen cultuur te zien, volgens sommigen een joods-christelijke cultuur, die gekoesterd moet worden en beschermd tegen verstorende elementen. Waar ik me in dit artikel op wil concentreren is het feit, dat dit ook in kerken en door sommige theologen omarmd wordt en er een bijbelse onderbouwing voor wordt gegeven. Baudets partij, Forum voor Democratie, lijkt aantrekkingskracht te hebben op verschillende mensen in de rechterflank van de kerk (*Reformatorisch Dagblad*, 2-12-2017).

Het gaat hierbij misschien om een kleine groep, maar in het algemeen is er binnen christelijk Nederland groeiende aandacht voor de eigen cultuur en het behoud daarvan. In sommige buitenlandse (Oost-Europese) culturen is dat nog veel sterker.
Een van de Nederlandse theologen die hierover positief schrijft is Willem Maarten Dekker. In dit artikel bespreek ik enkele aspecten uit het laatste hoofdstuk van zijn boek *Dit broze bestaan. Over het geloof in God de Schepper* (2017), die dieper op dit thema ingaan.

Aarde en dorp

Een van de dingen waar Dekker op wijst, is dat de mens gevormd is uit aarde. Aarde is in het Hebreeuws '*adama*', daaruit is Adam, de mens, gemaakt. Die band is er volgens Dekker nog steeds: een mens hoort thuis bij de aarde, het veld, de natuur. Daarom is het dorp beter dan de stad. In een dorp leven mensen dicht bij die aarde, bij hun dieren en gewassen, met de seizoenen mee. Dat raak je in de stad kwijt.
Ook bij anderen zie ik deze hang naar het dorp, om niet te zeggen: idealisering. In Nederland kan een dorp inderdaad een heerlijke plek zijn om te wonen, maar in Roemenië trekken de jongeren het liefst zo snel mogelijk weg uit hun dorpen waar geen medische voorzieningen zijn, geen school, water- of gasleiding, geen telefoon of internet en wel een meter dik sneeuwpak in de winter waardoor je opgesloten zit.
Bijbelse argumenten voor het dorpsleven zijn niet echt te vinden. Juist de stad, Jeruzalem, speelt in de Schrift een grote rol. Niet omdat een stad beter is dan een dorp, maar omdat daar Gods huis staat. Het doet er uiteindelijk niet toe waar je woont, het gaat erom dat je God dient, waar je ook woont.

Zonder Gods Geest zijn we niets meer dan aarde

Terug naar Adam en de aarde: de mens is inderdaad uit aarde geschapen. Betekent dat echter een positieve band? Gaat het er niet veel meer om dat we hierdoor weten dat we slechts aarde, slechts stof zijn. De mens moet zijn plaats weten, zonder Gods Geest zijn we niets dan aarde. Dat beteugelt ook de menselijke hoogmoed: we zijn uit de aarde, we zijn geen hemelse goden, al handelen we vaak wel zo.

Geschapen als Hongaar

'God heeft me geschapen als Hongaar en dat betekent dat ik me mag inzetten voor mijn land, taal en cultuur', zei een Hongaarse vriend tegen me in onze discussie over kerk en etniciteit. Dat is geen nationalisme, maar goed omgaan met hetgeen God je gegeven heeft.
In Dekkers boek komen gedachten voor, die hier enigszins op lijken. Hij zegt: 'Het christelijk geloof leert mensen daarentegen te zijn waar ze zijn en daar te bloeien binnen de door God gegeven grenzen' (231). Dat mensen uit andere regio's Europa proberen binnen te komen, vindt hij dan ook niet juist. Je zou daar moeten blijven waar je geboren bent, al brengt dat lijden met zich mee.
Al spreken ze vanuit een ander perspectief, voor beiden geldt: God heeft je in een bepaalde cultuur en land gezet en daar moet je

Dorpsbeeld Ördögkeresztúr (Hongaarse benaming) of Cristorel in Roemenië.

je dus voor inzetten. Daar hoor je dan ook te blijven, in goede en kwade dagen.

Hoor je te blijven in het land waar je geboren bent?

Ik geloof ook dat God me geschapen heeft als Nederlandse. Voor mij betekent dit echter niet, dat ik moet hangen aan mijn land en mijn cultuur. Integendeel, ik beschouw dat gegeven als een opdracht. God heeft me in een van de veiligste, rijkste landen van de wereld geplaatst, een land waar ik (ook als vrouw!) alles kon studeren wat me interesseerde, kon werken en gaan en staan waar ik wilde. Moet ik als christen dan juist niet al wat ik gekregen delen met anderen en mijn gaven inzetten voor anderen die het zoveel slechter hebben dan ik? En moet ik juist de ander dan ook niet die veiligheid, rijkdom en mogelijkheden gunnen?
Wie ben ik om een ander die leeft in oorlog of armoede te zeggen dat hij in zijn eigen land moet blijven, omdat hij daar thuishoort? Als iedereen dat altijd zou doen, zou ik er niet eens geweest zijn, aangezien ik afstam van Duitse arbeiders en kooplieden, Spaanse edelen, Engelse en Franse geloofsvluchtelingen en zelfs een deserteur uit het Pruisische leger. Zo zullen de meeste Nederlanders een gemengde afkomst hebben. Wat maakt je dan tot een Nederlander? Dekker

> ‘Voor Nederlandse christenen geldt, dat zij eerst christenen zijn en dan Nederlander (Matteüs 6:33). Maar we moeten dit niet doordrijven tot de gedachte, dat een christen eigenlijk uitsluitend christen is en geen Nederlander. (...) Als christen zouden we moeten zien dat de verbinding van geloof en volk in het verleden een theologisch legitieme was. Zij kwam tot uitdrukking in de kinderdoop en de gedachte van de volkskerk. Deze volkskerk heette de Nederlandse Hervormde Kerk.’ (Willem Maarten Dekker, *Dit broze bestaan. Over het geloof in God de Schepper*, Utrecht: Boekencentrum, 2017, 240)

Toegangspoort – met Roemeense vlag – tot het orthodoxe klooster Sfânta Ana in Rohia.

gooit het uiteindelijk op taal, want dat is wat mensen verbindt. Dan is er zelfs ruimte voor de allochtoon die de taal spreekt en de Nederlandse geschiedenis kent.
Wat de kerk betreft vindt hij het jammer dat de Nederlandse Hervormde Kerk opgegaan is in de Protestantse Kerk in Nederland.
De kerk heeft niet meer als kenmerk dat ze Nederlands is, het gaat nu alleen nog maar om de geografische aanduiding dat ze 'in Nederland' is (zie kader op blz. 18).

Taalgrenzen vallen weg

Wat kunnen we hier verder theologisch over zeggen? Betekent het iets, dat 'God ons geschapen heeft als Nederlander (of Hongaar of ...)' en kun je dat argument gebruiken om je eigen land en cultuur te beschermen? En welke rol speelt taal?
In Genesis 11 lezen we over de torenbouw van Babel. Vanwege de hoogmoed van de mensen verwart God hun taal en raken ze verstrooid over de wereld. Het ontstaan van de verschillende talen en volken is dus niet positief. Het hele Oude Testament door blijven we zien, dat er steeds strijd is tussen Israël en de volken, maar ook tussen andere volken onderling. Soms is er een tijd van rust en samenwerking, maar toch ...
Eigenlijk is er maar één manier waarop de scheidslijnen tussen Israël en de volken en de volken onderling weg zal vallen: als iedereen op zal gaan naar Sion om de Here te zoeken. Niet de eigenheid staat dan meer centraal, maar God.
De vervulling daarvan zien we met Pinksteren, wanneer de discipelen over de grote daden van God – Christus' verzoening – spreken. Dan vallen ook de taalbarrières weg: iedereen kan het evangelie verstaan. Daarna gaat het evangelie ook verder, naar alle volken, en bindt hen zo samen in Christus.
Die verbondenheid is er nog steeds, ook al vallen de letterlijke taalgrenzen niet weg. Meer dan eens was ik in het buitenland in een kerk waar ik de taal niet verstond, maar de eenheid in Christus was merkbaar. Daar gaat het om, om die eenheid, die sterker is dan de concrete taal.
Ik voel veel meer verbondenheid met een christen die een andere taal spreekt, dan met

een Nederlander die niet gelooft. Ik verlang dus ook niet naar een Nederlandse kerk. In de Hongaarse kerk bleef ik me vaak een buitenstaander voelen, al sprak ik de taal vloeiend en was ik Hongaar met de Hongaren. Uiteindelijk bleef ik toch een 'ander', juist door die nadruk op de Hongaarse cultuur.

Hongaar met de Hongaren, maar ik bleef een 'ander'

Volgens mij is het mooie van de kerk, dat ze juist, als het goed is, niet verbonden is aan een bepaalde groep, volk of cultuur. De kerk overstijgt alles, omdat Christus centraal staat en niet iets anders.
Een argument dat nogal eens gebruikt wordt, is dat ook in Openbaring mensen uit alle volken, natiën en talen samen God zullen loven. Blijkbaar zijn er zelfs dan nog verschillende volken en talen. Maar gaat het hier om aan te geven dat ieder tot in eeuwigheid verbonden zal blijven aan zijn eigen volk en taal of om te laten zien hoe groot God is: dat men Hem overal ter wereld kent en hoe veelkleurig zijn volk is? Volgens mij om dat laatste.

Kritische noten

Veel mensen in het missionaire circuit zullen zich (in grote lijnen) in het voorgaande kunnen vinden. Ik merk dat de meesten 'global' denken, gaan voor een gastvrije en open kerk, zich inzetten voor asielzoekers, niet van hokjes houden en stemmen op linkse partijen. Ook al hebben zij (waarschijnlijk), net als ik, moeite met de verbondenheid tussen geloof en de eigen cultuur, we mogen er niet te snel aan voorbijgaan. Vaak ligt er namelijk een stuk angst en onzekerheid achter, die voor mensen reëel is. Hongaren hebben veel verloren: grond en volk verdeeld over diverse landen, geloofsvervolging onder het communisme, langer geleden de bezetting door het Ottomaanse Rijk. Dat alles brengt met zich mee, dat ze zich vastklampen aan wat ze hebben en de kerk wordt gezien als hoedster daarvan. Daaraan te gemakkelijk voorbijlopen, al zijn er goede theologische redenen voor, maakt de onzekerheid alleen maar groter. En daar spelen politici handig op in!
Ook in Nederland moeten we hier alert op zijn. Ik zie genoeg mensen die oprecht bang zijn voor alles wat er verandert. Dat geven Willem Maarten Dekker en andere predikanten die dit in hun pastoraat tegenkomen ook aan. Daar zullen hun pogingen uit voortkomen om er theologisch woorden en duiding aan te geven. Het resultaat daarvan bezie ik kritisch, maar de intentie begrijp ik. En daar moeten we misschien zelf serieuzer naar kijken.
Een tweede kritische noot is een vraag: is de grote nadruk van de laatste jaren op pionieren in je eigen omgeving en de oprichting van een dorpskerkenbeweging eigenlijk niet gewoon een ogenschijnlijk mooie missionaire variant van de kerkelijke verbondenheid aan je eigen land en cultuur?

— Foka van de Beek is theoloog en stafmedewerker bij de Nederlandse Zendingsraad en ook hoofdredacteur van *TussenRuimte*. Zij bereidt zich voor op uitzending naar Bulgarije door de GZB.

Van daar naar hier, van hier naar daar

Er komen Afrikanen voor zending naar Nederland en het Europese continent, andersom gaan er Nederlanders naar Afrika en andere continenten. Is dat een goede zaak? Twee portretten van mensen met een roeping het evangelie te verkondigen en het 'ware leven' te delen.

Van Burundi naar Best

Het dagblad *Trouw* schrijft grimmig nieuws over Burundi op de dag waarop we elkaar bellen voor dit geschreven portret. In 1998, toen Eric Rufyiritana achttien jaar was, dwongen angst, gevaar en onveiligheid hem te vertrekken uit zijn geboorteland. Hij was er daarna voor het laatst in 2013.

'Toen ik twaalf was wilde ik naar het seminarie om priester te worden. De pastoor ontnuchterde me: er waren weinig jongens in de familie, mijn vader zou op een huwelijk aandringen. Na de middelbare school zou ik altijd nog kunnen kiezen voor het grootseminarie, volgens de pastoor.'
Maar eenmaal achttien jaar, kon Eric Rufyiritana niet langer in Burundi blijven. Hij liet zijn familie achter en kwam in Groningen terecht. Daar ging hij de hbo-opleiding Informatica doen. Hij raakte er betrokken bij de Sint-Jozefkerk en hij leerde Vanessa kennen. Ook zij had Burundi achter zich gelaten, een paar jaar na hem.

Geloofscrisis

Eenmaal een IT-baan en tijdelijk gedetacheerd bij een bedrijf in Eindhoven, kwam Eric in contact met twee jonge Burundese christenen. Hij verkeerde zelf in een geloofscrisis. 'Is dit het nu? Die leegte die ik ervaar, is dit het goede leven?' Deze jongens leefden met de Bijbel in hun hand en wisten waar wát

Pastor Eric Rufyiritana, afkomstig uit Burundi, is gehuwd met Vanessa en samen zijn zij ouders van drie kinderen. Allebei hebben zij een studie afgerond of zijn daarmee bezig. Eric is voorganger van Crosspoint Kingdom Impact in Eindhoven en woont in het Brabantse Best.

Tijdens een dienst van CrossPoint Kingdom Impact (CPK) in Eindhoven.

CPK-jeugdconferentie, april 2018

stond. Eric kende dat niet op die manier: 'De Bijbel was voor de priester, die kun je niet zelf begrijpen dus probeer je 'm ook niet te lezen.' 'Maar is dit wel wat ik wil?', dacht Eric. Hij bekeerde zich en werd samen met Vanessa gedoopt. Vanuit Almere, waar zij inmiddels een huis gekocht hadden, bezochten ze de diensten van de Burundese-Rwandese Salvation Church in Eindhoven.
Het verlangen van de twaalfjarige jongen die naar het seminarie had willen gaan, kwam terug, werd gevoed en groeide. Aangemoedigd door een leidinggevende in een volgende baan besloot Eric theologie te gaan studeren in Kampen. Hij gaf er in 2013 zijn baan voor op om fulltime verder te kunnen studeren. Toen een van de drie kinderen ernstig ziek werd, bleek het beter niet steeds heen en weer te reizen maar in de buurt van Eindhoven te gaan wonen, in Best.

Intercultureel: mét autochtonen

Twee jaar eerder raakte de interculturele Salvation Church haar voorganger kwijt. Eric werd gevraagd hem op te volgen. 'Dat wilde ik wel, maar ik vond ook dat ik in Nederland het evangelie zou moeten delen met autochtone Nederlanders, samen met mensen uit andere volken.
Daar was niet iedereen blij mee. Er waren kerkleden die vroegen waarom er anderen in 'onze kerk' moesten komen. Men hoefde er geen Nederlanders of Antillianen bij. Maar anderen deelden mijn visie en we hebben geprobeerd iedereen naar een plek te begeleiden waar zij zich thuis voelden.
De Salvation Church werd CrossPoint Kingdom Impact (CPK). De voertaal werd Nederlands en tijdens de aanbidding wordt in meerdere talen gebeden.'

Pioniersplek

Na een van de diensten raadde iemand aansluiting aan bij Intercultural Church Plant (ICP), waarin dertig kerken verenigd zijn. ICP begeleidt kerkplanters en hun teams. ICP en CPK zien inmiddels een beweging op gang komen van migranten naar Nederlanders. 'God is duidelijk aan het werk', zegt pastor Eric, en hij voegt er aan toe dat Crosspoint

Kingdom Impact nu in samenwerking met de Protestantse Kerk in Nederland een pioniersplek is geworden.
Maar hoe lukt het om samen vanuit verschillende culturen kerk te zijn? Pastor Eric erkent dat er grote verschillen zijn, ook wat de 'leer' betreft. Met zijn team vraagt hij zich voortdurend af 'hoe een gemeenschap te vormen, een visie vast te houden, en één te zijn in gebed'.
In Crosspoint Kingdom Impact gaat het om het evangelie van het kruis. 'Daar waar het kruis van Jezus centraal staat, het volgen van Jezus, het kruisdragen, kan er veel van jezelf aan de kant gezet worden. Samen gaan we meer op Christus lijken. We zoeken niet 'onze cultuur' naar voren te schuiven. Doen we dat, dan zullen we steeds botsen. Het kruisdragen voert ons terug naar het fundament.'

— Piet Both is redactielid van *TussenRuimte*.

Van Veenendaal naar Kigali

Je vrouw heeft als kind al naar zendingswerk in het buitenland verlangd, maar had er vrede mee haar droom in eigen land waar te maken door te mogen werken met vluchtelingen, in het bijzonder met tienermeisjes. Jouw werk stopt plotseling, je bent 55 jaar. Wat nu?

Waarom zijn jullie naar Rwanda gegaan?
Martin: 'Mijn baan stopte en het kwam zomaar in me op: ik ga de GZB vragen of zij me kunnen gebruiken als zendingswerker. Voor Marleen was de gedachte aan zendingswerk niet vreemd en we zijn inderdaad met de GZB in gesprek gegaan. Binnen zes maanden waren we "fit for world wide missions".'
Marleen: 'We hebben het aan de GZB over gelaten om een plek voor ons te vinden. Na drie maanden kwam de vraag wat we van Rwanda vonden. Daar was toch de genocide in 1994, dachten we meteen, en we vroegen ons af of het daar wel veilig was. We werden direct gerustgesteld.'
Martin: 'Verder bleek dat de partnerkerk, de Anglicaanse Kerk in het diocees Kigali

Marleen en Martin 't Hart zijn in 2015 vanuit Veenendaal door de GZB uitgezonden naar Rwanda. Zij werken in het diocees Kigali van de Anglicaanse Kerk als onderwijskundige en ICT-adviseur.

in Rwanda, al vanaf 2014 een ICT-adviseur zocht. Een brief hierover was onder het stof geraakt en nu weer boven tafel gekomen. Een week van nadenken en bidden volgde. Een mail met een roep om hulp gaf de doorslag: God roept ons naar Rwanda. In het hele traject hebben we de gemeente op de hoogte gehouden, er is voor ons gebeden en er werd een Thuisfrontcommissie gevormd.'

Wat zijn jullie taken?

Marleen: 'Samen met een Rwandese en een blanke collega werk ik in het onderwijsdepartement van het bisdom Kigali van de Anglicaanse Kerk. Ons driekoppige team coördineert 45 scholen. De meeste scholen zijn op het platteland.
Aan bijbelonderwijs wordt nauwelijks aandacht besteed en veel scholen hebben gebrek aan bijbels. Daar proberen we verandering in te brengen door leerkrachten te trainen hoe ze bijbellessen kunnen geven. Verder werk ik als zondagsschoolleerkracht met tieners van 13 tot 23 jaar. De meesten komen uit de arme moslimwijk naast onze kerk. Ook probeer ik vakantiebijbelclubprogramma's te organiseren voor kinderen van de bovenbouw en de tieners.'

Martin: 'Mijn focus ligt op ICT, mijn vakgebied. Daarbij heb ik veel contact met predikanten en jongeren. De predikanten hebben goede smartphones gekregen en worden getraind in het gebruik ervan, vooral om de jongeren betrokken te houden bij de kerk en via sociale media het evangelie te verspreiden. Ook niet onbelangrijk: de gevaren te kennen en daarvoor te waarschuwen. Verder coördineer ik ICT-infrastructuurprojecten voor scholen en de kantoren van de kerk.'

Wat leren jullie van elkaar?

Marleen: 'Danken gaat voor alles. Mensen zijn vaak arm, ze hebben veel problemen en toch danken ze God. Een bijeenkomst begint altijd met een rondje dankpunten. Bidden in het algemeen neemt een grote plaats in het leven van de christenen hier. Jongeren nemen zelf veel initiatieven, zoals het leiden van het kinderkoor. De betrokkenheid van jongeren in de diensten is ook erg groot.'

Martin: 'Onze bijdrage is dat we er zijn. We willen deel zijn van de gemeente hier, net zo-

als de anderen dat zijn: deel van het lichaam van Christus). Door met name veel aandacht en tijd te besteden aan de jongeren/kinderen laten we zien dat deze groep van net zoveel waarde is in het lichaam van Christus als ouderen. We weten dat we onszelf hiermee verlagen. Het gaat tegen de cultuur in, maar we willen Jezus volgen. Dat staat voorop.'

'Verrijkend: we kunnen zoveel van elkaar leren'

Marleen: 'Doordat gebed zo'n grote plaats inneemt, is er minder aandacht voor het Woord van God. In veel huishoudens is geen Bijbel aanwezig, er is hier ook geen leescultuur. Dromen en visioenen zijn belangrijk, maar hoe ga je daarmee om als je de woorden van God niet kunt toetsen aan zijn Woord, de Bijbel? Daarom lezen we met de jongeren zoveel mogelijk in de Bijbel, zodat ze niet alles klakkeloos voor waar houden.'

Wat valt je nog meer op?

Martin: 'Werken in een andere cultuur heeft ook zijn uitdagingen. Wat in Nederland niet kan, is hier heel gewoon, of andersom. Nee zeggen kan hier niet, dus je moet heel goed luisteren naar wat achter een vraag of antwoord zit.'

'Op de achtergrond speelt overal de genocide van 1994 mee, waarbij bijna een miljoen mensen zijn vermoord. Iedereen mist wel iemand in de familie of heeft familieleden die nog gevangen zitten als dader. Dat maakt dat Rwandezen erg gesloten zijn. Ze laten zich moeilijk kennen, de maskers gaan gauw op. Dit heeft ook effect op het geloofsleven.

De andere kant is dat ze erg gefocust zijn op gelijkheid: we zijn allemaal Rwandezen. In de praktijk zie je dat het heel gewoon is dat mensen uit allerlei verbanden, zoals christenen en moslims, samen optrekken.'

Zou iedereen niet beter in zijn eigen land kunnen werken?

Martin en Marleen: 'Daar kun je op verschillende manieren tegenaan kijken. Wij denken dat uitwisseling goed is, we kunnen zoveel van elkaar leren. Nederland/Europa is inmiddels ook weer zendingsgebied geworden. Invloed van andere culturen kan je geloof verrijken. Dat merken wij zelf als zendingswerkers in Rwanda en wij proberen van onze kant ook te laten zien wat Rwandezen kan verrijken.

Bovendien kun je niet om de roeping van God heen. Jarenlang was dat op de plek waar Hij ons plaatste in Nederland. Nu is onze plek in Rwanda.'

— Foka van de Beek is hoofdredacteur van *TussenRuimte*.

Revolutionair nationalisme op de Filipijnen

Historische strijd tegen imperialisme duurt voort

De Onafhankelijke Filipijnse Kerk speelt een rol van betekenis in het maatschappelijk getuigenis en ondersteunt daarmee het nationalistische bewustzijn van de Filipino's. Dat de Filipijnse overheid mensen die zich inzetten voor de bevrijding van imperialisme en voor democratie als terroristen wegzet, maakt de strijd er niet makkelijker op.

In dit artikel wordt het Filipijns nationalisme beschouwd binnen de ervaringscontext en vanuit een tweeledig perspectief: van de Filipijnse bevolking en van de Iglesia Filipina Independiente, de Onafhankelijke Filipijnse Kerk.
Eerst ga ik in op de overeenkomsten en verschillen tussen Filipijns en Europees nationalisme. Daarna stel ik het nationalistisch bewustzijn van de Iglesia Filipina Independiente aan de orde en de wijze waarop dit tot uitdrukking komt in kerk-zijn en liturgie. Tot slot wil ik aantonen dat het nationalisme een vitale kracht is, die zich vertaalt in het verzet van het Filipijnse volk tegen neoliberalisme en mondialisering en de aanhoudende strijd voor nationale bevrijding en democratie.

Europees nationalisme

Het nationalisme zoals dit op Europese bodem gestalte kreeg, kwam voort uit de historische strijd die de volkeren in de verschillende Europese landen vanaf het begin van de zestiende eeuw hebben geleverd tegen de feodale maatschappelijke orde en vóór de vorming van een natiestaat.
Het historisch gegeven van de opkomst van het Europees nationalisme is ontegenzeglijk verbonden met de strijd van het volk tegen zo'n op feodale structuren gebaseerde samenleving, met in alle gevallen een keizer, koning of vorst aan het hoofd, en hun gezamenlijk streven om in plaats daarvan samenlevingen te organiseren op basis van een gemeenschappelijke nationale identiteit.
Echter, na de Tweede Wereldoorlog, toen nationalisme in Europa vooral in verband werd gebracht met het Duitse nationaalsocialisme, raakte het in diskrediet. Vóór de Tweede Wereldoorlog werden de nationalistische bewegingen in Europa geassocieerd met de idealen van de Franse Revolutie van 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Die idealen vormden tot in de daaropvolgende eeuw in heel Europa de inspiratiebron voor een reeks andere revoluties die onafhan-

kelijkheid tot inzet hadden. Deze positieve associaties werden na de oorlog in de ogen van het algemene publiek verdrongen door die met staatsfascisme en autoritair bewind.

Filipijns nationalisme

In de Filipijnen kwam het nationalisme op in de negentiende eeuw, onder invloed van de liberale ideeën die vanuit Europa waren meegebracht door hervormingsgezinde Filipino's uit de burgerklasse, die na eerder door het Spaanse koloniale regime te zijn verbannen, waren teruggekeerd. Deze hervormingsgezinde bourgeoisie kon zich echter tegelijkertijd wel vinden in de agenda van het koloniale bestuur om de Filipijnen bij Spanje in te lijven.
Aan de andere kant van de hervormingsbeweging stond de revolutionaire proletarische massabeweging, die een gewapende strijd voorstond en daarmee de bevrijding van het volk en democratie voor ogen had.
De revolutionaire strijd voor Filipijnse onafhankelijkheid werd evenwel verstoord door het Amerikaanse imperialisme en de meedogenloze verovering van het eilandenrijk door de Verenigde Staten.
Maar ook toen de overheersing van het Filipijnse volk door de ene vreemde mogendheid was vervangen door de andere, bleef de strijd voor nationale zelfverwezenlijking en zelfbeschikking doorgaan.

Blijvend verzet

Het historisch gegroeide, toenemende collectieve ressentiment tegen het Spaanse koloniale bewind en het verzet tegen vreemde overheersing bleef ook overeind na de machtswisseling ten gunste van de Verenigde Staten.
De oorsprong van dit verzet is gelegen in de soevereine wens van de Filipijnen – te midden van vreemde overheersing en feodale uitbuiting – om als volk onafhankelijk en vrij te zijn in een democratische samenleving.
De historische opkomst van het Filipijns revolutionair nationalisme is echter nauw verbonden met de revolutionaire strijd die door de arbeidersklasse werd gevoerd tegen kolonialisme, feodalisme en imperialisme, om volledige nationale vrijheid en democratische hervormingen te verwezenlijken.

De Iglesia Filipina Independiente (IFI) telt ruim drie miljoen leden en is de op één na grootste kerk op de Filipijnen. Het is een katholieke en oecumenisch ingestelde kerk, onafhankelijk van Rome en in volledige kerkelijke gemeenschap met de Oud-Katholieke Kerken van de Unie van Utrecht, met de Anglicaanse Kerkgemeenschap en met de Lutherse Kerk van Zweden.
De kerk omvat 40 bisdommen met 55 bischoppen en meer dan 600 mannelijke en vrouwelijke priesters. Het grootste deel van de leden is arbeider en werkt in de landbouw en de visserij. Veel leden bekleden leidinggevende functies in de politiek en de vakbond.
De IFI onderhoudt diverse oecumenische betrekkingen en is de grootste Aziatische kerk die lid is van de Wereldraad van Kerken.
Bron: www.okkn.nl

Filipinisering van de kerk

De Iglesia Filipina Independiente (IFI) werd gesticht in het begin van de twintigste eeuw in het kader van de breed gedragen nationalistische strijd tegen Spaans kolonialisme en Amerikaans imperialisme. Een belangrijke factor hierin was de strijd die door Filipijnse geestelijken werd gevoerd tegen racistisch gemotiveerde discriminatie binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Deze strijd kwam sinds de Filipijnse revolutie in 1896 steeds meer in het teken te staan van de eis tot absolute filipinisering van de Kerk.

Kerk als 'massabeweging' die zaak Filipino's steunt

Gezien de historische context van haar ontstaan was de IFI een onderdeel en product van de revolutionaire, nationalistische strijd van het Filipijnse volk voor sociale en politieke onafhankelijkheid ten tijde van de Amerikaanse overheersing.

Belangrijk platform

De strijd voor religieuze zelfstandigheid ging hand in hand met de strijd voor nationale bevrijding en democratie, wat leidde tot de vorming van de 'Filipijnse Kerk': katholiek maar ook nationaal, universeel maar ook zelfstandig. De nieuw gevormde Kerk vond haar oorsprong in de strijd aan het begin van de twintigste eeuw tegen vreemde overheersing en feodale uitbuiting in maatschappij en kerk. Daarmee heeft het nationalisme de nationale identiteit van de nieuwe Kerk mede gedefinieerd.

Doordat de IFI tijdens de Amerikaanse overheersing werd vervolgd, is zij altijd gezien als een 'massabeweging' die zich inzet voor de nationalistische zaak van de Filipijnse bevolking. In de nieuwe Kerk zijn katholicisme en nationalisme op geslaagde wijze bijeengebracht. De Kerk vormde daarmee een belangrijk platform om de strijd van het Filipijnse volk te ondersteunen.

Amerikaans ageren

Ook al was de IFI een resultaat van de geslaagde integratie van nationale en godsdienstvrijheid, het Amerikaanse gezag verdacht de Kerk ervan niet meer te zijn dan een façade voor de aanhoudende strijd van het Filipijnse volk tegen de Amerikaanse overheersing.

Het Amerikaanse bestuur ageerde met geweld tegen de Kerk om te voorkomen dat zij de nationalistische revolutionairen een platform boden om zich te herpakken en zodoende te verhinderen dat de Kerk zou uitgroeien tot een machtige politieke speler die het verzet tegen de Amerikaanse overheersing zou aanwakkeren.

De VS konden niet zonder ingrijpen toezien hoe de Kerk zich ontwikkelt tot een cultureel instituut dat de massa beïnvloedt door het propageren van nationalistische idealen en de vorming van een nationaal bewustzijn, als wapen tegen de Amerikaanse onderdrukking, waardoor de Amerikaanse imperialistische agenda op de Filipijnen zou worden gedwarsboomd.

Kerk als instrument

Als een culturele en vormende kracht voor de waarden en het gedrag van het Filipijnse

National Cathedral van de Iglesia Filipina Independiente in Manila.

volk probeerde de Kerk theologisch gedachtegoed te ontwikkelen om daarmee het volk te bevrijden van wat resteerde van het conservatieve en bijgelovige Spaanse

Traditionele structuren van religieuze heerschappij afbreken

katholicisme en van de verspreiding van het vrijzinnig protestantisme, dat in het kielzog van het Amerikaanse imperialisme was meegekomen.

Niet alleen legde de IFI sterk de nadruk op de superioriteit van wetenschap en rede als tegenwicht tegen het mysticisme en de traditionele katholieke geloofscultus, maar zij bestreed evenzeer de theologie van het vrijzinnig protestantisme met zijn nadruk op persoonlijk geloof. Op deze manier wilde de nieuwe Kerk de traditionele structuren van de religieuze heerschappij, die het behoudende katholicisme uitoefende over de hoofden en harten van het Filipijnse volk, afbreken en het volk beschermen tegen de misleiding van het consumentalisme dat door protestantse groepen werd gepredikt.

De Filipijnse Kerk zag voor zichzelf een rol weggelegd als instrument om progressieve en patriottische veranderingen teweeg te brengen, het geloof van het mystieke te ontdoen en vraagtekens te zetten bij het geloof in het bovennatuurlijke en zo bij te dragen aan de democratisering en bevrijding van de samenleving. Daarbij gebruikte ze naast liturgische vieringen, gezang en gebed ook liturgische gewaden, om daarmee de nationalistische aspiraties van het volk te symboliseren.

Weerwoord

Het huidige tijdsgewricht kenmerkt zich door neoliberale mondialisering, de moderne versie van het imperialisme. Hierdoor wordt het Filipijnse volk blootgesteld aan groot en onmenselijk onrecht. Onder die omstandigheden blijft het revolutionair nationalisme een progressief en patriottisch weerwoord bieden tegen ongeëvenaarde politieke onderdrukking, mensenrechtenschendingen, economische armoede en culturele ontbering.

Ten strijde tegen onrecht, uitbuiting en culturele ontbering

Het inspireert tot het ten strijde trekken tegen de sociale, politieke en culturele structuren van het Amerikaanse imperialisme en tot het mobiliseren van de Filipijnse bevolking tot nationale bevrijding en democratie en de vorming van een menselijke samenleving, waarin iedereen waardevol is en met waardigheid wordt behandeld.

Dit revolutionaire nationalisme laat zich inspireren vanuit de democratische aspiraties van de mensen die aan de zijlijn van de huidige neokoloniale Filipijnse maatschappij staan. Het Filipijnse revolutionaire nationalisme is emancipatoir van karakter. Juist ook daarom zet zij zich in voor burgerrechten en democratie en tegen de vernietigingskracht van de neoliberale mondialisering. Die mondialisering heeft een enorme impact op het politieke landschap van de Filipijnen. Daarnaast is er een regering die haar plichten ten aanzien van mensenrechten verzaakt. Dit alles leidt ertoe dat degenen die een nationaal democratisch alternatief aandragen tegenover de 'gemondialiseerde' samenleving van nu, te maken krijgen met de harde hand van de overheid. Schendingen van politieke en burgerrechten behoren inmiddels tot de realiteit van alledag. Steeds vaker belanden politieke tegenstanders van het bewind achter de tralies, verdwijnen ze of worden ze uit de weg geruimd. Respect voor de economische rechten van het volk is zienderogen afgenomen met een recordaantal mensen dat werkloos is en in armoede leeft, waardoor steeds meer mensen de toegang tot voldoende gezond voedsel wordt ontzegd.

Inclusieve nationale identiteit

Het Filipijnse revolutionaire nationalisme blijft echter voortbouwen op een inclusieve nationale identiteit als platform voor een maatschappelijke discussie met als doel de binnenlandse politieke verhoudingen te verbeteren en biedt tegelijkertijd een alternatief voor de bestaande, door de neoliberale mondialisering in stand gehouden machtsstructuren.

In deze zin staat Filipijns nationalisme voor de bevordering van rechtvaardige verhoudingen tussen man en vrouw en mensen van uiteenlopende seksuele oriëntatie, godsdiensten en overtuigingen. Het is een vorm van nationalisme die heen wijst naar een democratische natiestaat, waar de rechten van het individu worden geëerbiedigd en waar oprechte waardering bestaat voor mensen die zich inzetten voor een rechtvaardige en vreedzame samenleving, alle inherente verschillen tussen mensen ten spijt.
Het door neoliberalisme en mondialisering gepredikte perspectief verdwijnt door daarvoor in de plaats een patriottisch en democratisch alternatief voor te houden, in de strijd tegen conservatief en reactionair denken.

Vitale kracht

De uitdaging waar het Filipijns revolutionair nationalisme zich vandaag de dag voor gesteld ziet, is om zijn progressieve, patriottische en democratische geest te behouden in zijn onverschrokken confrontatie met het toenemende geweld van het staatsfascisme, dat door de moderne imperialistische grootmachten in bescherming wordt genomen.
Dat de Filipijnse overheid nationalisme onterecht en met kwade bedoelingen gelijkstelt aan communisme en mensen die zich inzetten voor de strijd tegen het imperialisme en voor de bevrijding van het volk en voor democratie als terroristen wegzet, maakt deze strijd er niet makkelijker op.
Het fascistische bewind legt een steeds grotere schaamteloosheid aan de dag in het bestrijden van personen en gemeenschappen, en organisaties en instellingen die de geest van het Filipijnse revolutionaire nationalisme levend houden.

Vlag van vrijheid, sociale rechtvaardigheid en vrede wappert

De escalatie van deze onderdrukking van staatswege heeft een verwoestende uitwerking op het leven van de Filipino's. Maar juist door de huidige ernstige sociale en politieke crisis op de Filipijnen, waarbij het volk steeds zwaardere lasten te dragen krijgt, worden progressieve en patriottische individuen en organisaties eens te meer gemotiveerd om zich te blijven verzetten tegen de tegenstanders van het Filipijnse revolutionaire nationalisme.
De vlag van vrijheid, sociale rechtvaardigheid en vrede blijft wapperen, ook nu het imperialistische kwaad, vandaag de dag in de gedaante van de neoliberale mondialisering, het volk meedogenloos blijft onderdrukken.

Vertaling uit het Engels: Pieter Plas

— Wilfredo ('Edoi') Ruazol is priester van de Iglesia Filipina Independiente (*www.ifi.ph*). Hij zet zich in voor het maatschappelijke getuigenis van de kerk, met name als secretaris van het Ecumenical Bishops' Forum, een interkerkelijk verband van maatschappelijk betrokken bisschoppen in de Filipijnen.

ZENDELINGEN HIER OP BEZOEK...
GEEN WONDER DAT ZOVEEL BLOKKADES HET ZICHT OP GOD ONTNEMEN...

Handen en voeten geven aan geloof

Als je het nieuws leest of hoort, kun je je weleens machteloos voelen om alle ellende op de wereld en overweldigd door al het lijden en verdriet. Het lijkt nog lang niet op het Koninkrijk van God waar we op hopen, dat Koninkrijk waar elk mens tot bloei mag komen.
Ik vroeg aan vier jongeren wat zij doen om hun geloof handen en voeten te geven. We zien jongeren vaak alleen als de toekomst, maar jongeren zijn ook ons baken van hoop. Dit zijn hun open, krachtige, soms kwetsbare, inspirerende verhalen.

Rasmus Tillander, 24 jaar:
'Het is tijd om het goede te doen'

'Ik woon in Finland, studeer theologie en vecht tegen drie thema's die met elkaar vervlochten zijn. Namelijk kapitalisme, klimaatverandering en gebrek aan solidariteit. Omdat deze thema's 'groter dan het leven' zijn, is het nodig om ze behapbaar te maken en lokaal te benaderen.
Ik probeer bewustwording te creëren in de Studentenorganisatie en in de Evangelische Luthers Kerk van Finland, want die staan dicht bij me. Dus naast posten op sociale media, ben ik degene die steeds benadrukt dat het nodig is voor studentenorganisaties en de hele studentenbeweging om meer maatschappelijk betrokken te zijn. Ik ben degene die de vlag van de studenten theologie draagt bij de Klimaatmars en demonstreert tegen de deportaties naar Afghanistan en voor wetten voor dierenwelzijn.
Sommige studenten zeggen dat we niet politiek actief moeten zijn, maar neutraal. Daar ben ik het niet mee eens: het is tijd om het goede te doen. Wij als studenten zijn de toekomst, wij moeten niet in de val van pessimisme en cynisme trappen, maar de moed vinden om utopia's te maken en ervoor te vechten.

Verkiesbaar gesteld

In de kerk heb ik hetzelfde probleem gesignaleerd: de radicale boodschap van Jezus, behandel iedereen als je naasten en gooi de tafels omver in de tempel, wordt niet gehoord in de lauwwarme middenklasse kerk van vandaag. Net

Op de Assemblee van de Conference of European Churches in Novi Sad, Servië, juni 2018 (zie ook bladzijde 5 en 49).

zoals de studentenbeweging zou de kerk revolutionair moeten zijn: tegen het neoliberale kapitalisme, de deur openen voor vluchtelingen, klimaatverandering serieus nemen en het prediken van de radicale evangelie van revolutionaire liefde. Met 70,7% van de Finse bevolking als lid van de kerk, kan ze echt impact maken op de samenleving.
Daarom heb ik me verkiesbaar gesteld voor de kerkenraad van mijn kerk (31.000 leden) en de gemeenteraad van mijn stad (170.000 mensen). Bewust met een radicale agenda: geen vlees bij gemeenteactiviteiten, homohuwelijk mogelijk maken in de kerk, geldstroom stoppen naar organisaties die tegen vrouwelijk priesters zijn, radicaal de vorm van de vieringen veranderen.

'Het is het waard'

In een notendop: ik wil de kerk in de 21e eeuw brengen en haar presenteren als radicaal, tegen de cultuur van neoliberale hopeloosheid. Ik ben niet de enige die dit denkt, want ik kreeg in beide raden als zevende de meeste stemmen.
Ik hoop dat ik een verschil kan maken met de start van het seizoen in januari. Misschien kan ik het kapitalisme niet overwinnen, of klimaatverandering of gebrek aan sympathie, maar als mijn acties ook maar de kleinste impact hebben lokaal, dan is dat het waard.'

Euna Cho, 25 jaar:
‘Genderrechtvaardigheid op de agenda’

‘Ik ben seminariestudent aan de Busan Presbyterian Universiteit in Zuid-Korea.
In mijn land, in Zuid Korea, hebben veel jonge vrouwen het moeilijk vanwege het overheersende patriarchale systeem in de maatschappij en de kerk. Als jonge vrouwelijke leider wil ik daar graag iets aan doen, juist voor mijn eigen generatie. Daarom heb ik op mijn universiteit een vrouwengroep opgericht. We discussiëren over allerlei thema’s die te maken hebben met ‘christen-zijn en feminisme’.
Ook ben ik betrokken bij de organisatie van gezamenlijke bijeenkomsten met andere seminaries en lokale kerken, om het thema ‘genderrechtvaardigheid’ vaker op de agenda te zetten. Hiermee hoop ik veel van mijn broeders en zusters te inspireren.’

Duvier Alexander Perez David, 26 jaar:
‘De kerk is ín je naaste, ín die persoon in nood’

‘Ik ben werkzaam als internationaal zakelijk professional, ik ben lid van de Presbyterian Church van Colombia en jeugdleider van de Comunidad Fraterna Presbyterian Church sinds 2015. Ook maak ik deel uit van het jeugdwerkcoördinatieteam van de Centrale Presbytery.

Vredesproces

Wat niet goed is voor de gemeenschap, dát wil je veranderen. Zonder die sterke overtuiging lukt het niet om woorden en gedachten in daden om te zetten. Daarvoor is samenwerking essentieel: door samen te werken kunnen we als jongeren acties op touw zetten en initiatieven ontplooien om de status quo van de samenleving wakker te schudden.
In Colombia hebben we bijvoorbeeld als kerk een rol gespeeld in het vredes-

proces tussen de Colombiaanse regering en de groepen die buiten de wet vallen, om meer bewustzijn en ruimte voor elkaar te genereren.

'Pan de vida'-project

Een ander initiatief wordt 'Pan de vida' – 'Brood des levens' genoemd. De jongeren van de kerk maken voedsel klaar en brengen het naar de mensen die dat het hardst nodig hebben. Het idee erachter is dat we leren begrijpen dat de kerk buiten de muren een fysieke ruimte is. De kerk is ín je naaste, in die persoon in nood.

Een antwoord zijn

We hebben de verantwoordelijkheid om de stem van de mensen in nood te laten horen. Meestal blijven we in onze comfortzone met onze sociaaleconomische privileges. We geloven in een God van vrede en rechtvaardigheid, we geloven in een Jezus die onder ons rondwandelde en de mensen in nood hielp. We vergeten wel eens dat het onze taak is om onze naasten te helpen.
Om het samen te vatten: alles wat je voelt, doet en zegt, moet met elkaar in overeenstemming zijn. Op die manier wordt het doen zeer belangrijk. Niet jezelf buiten de problemen van de samenleving houden, maar juist een antwoord zijn.'

Esther Ho, 29 jaar:
'God vinden in de levens van mensen'

'Ik heb mijn Master of Arts Interculturele Theologie gehaald aan de Universität Göttingen in Duitsland, waar ik momenteel woon. Ik ben opgegroeid in Maleisië, in een Pinkstergemeente en in een traditioneel ingestelde familie. Mijn voeten waren te groot om vrouwelijk te zijn, dus mijn moeder dwong me om te kleine schoenen te dragen. Mijn tenen zien er daarom nu nog gek uit. Mijn mening was te afwijkend om een goede christen te zijn, dus mijn kerk dwong me binnen hun kaders en noemde me 'Satansdiscipel'. Ik werd uit de kerk gezet toen ik vroeg: "Als God liefde is, waarom moet ik dan zoveel mensen haten, inclusief mezelf ?"

Anders-zijn bestraft

Ik voelde heel sterk het verschil tussen de God die ik ken en van Wie ik houd en de God waar de dominee over preekte. Voor mij is God liefdevol en teder,

Hij tilt je omhoog. God geeft me de kracht om de beste versie van mezelf te worden. Mijn authentieke zelf.
Maar de dominee predikte een God die iedereen haat die een andere religie, gender en seksualiteit of sociale klasse heeft en iedereen die studeert aan een universiteit. Ze moeten veranderen of gestraft worden. Anderszijn moet bestraft worden.
Net als mijn familie, die mij al mijn hele leven strafte omdat ik anders ben. Om mijn lengte, mijn huidskleur, mijn diepere stem, mijn schoenen maat 41 en omdat ik *queer* ben. Dat is onacceptabel en moet bestraft worden. Verbaal, fysiek, mentaal, emotioneel en spiritueel. Later werd ik ook nog seksueel gestraft door mijn baas en mannelijke collega's in mijn eerste baan.

Weerbarstige bloem

Maar ik heb geleerd dat het leven een spectrum is, vol kleur. De vele verschillen in taal, cultuur, landschappen, flora en fauna maken de wereld zo mooi. Dat past bij wat ik leerde uit de Bijbel: God keek naar de schepping en Hij noemde het goed. Dat boven alles God liefde is.
Mijn queeste sindsdien is om God te vinden in de levens van mensen. Ik ben religieus antropoloog en gepassioneerd geraakt door het luisteren, leren van en documenteren van de levens van mensen die zoals ik niet passen in maatschappelijke kaders. Hoe leven zij? Wat hebben ze te zeggen? Wat is hun relatie met religie?
In tegenstelling tot wat velen schijnen te denken, hebben deze stemmen altijd al bestaan om ons heen. Groeiend en bloeiend als een weerbarstige bloem in de woestijn. Ik wil deze mensen een stem geven door mijn schrijven en ik wil hen de optillende liefde van God tonen door mijn theologische training: je bent anders, dat is goed. Je bent geliefd. Je bent belangrijk. Je bent welkom hier.'

— Renate Japenga is jeugdwerker voor de protestantse kerken in Hilversum en lid van de redactie van *TussenRuimte*.

Wat kunnen we er sámen aan doen?

Ook al zijn Roemenië en Bulgarije lid van de Europese Unie, op veel gebieden loopt de ontwikkeling flink achter op die van buurlanden, vroeger eveneens achter het IJzeren Gordijn. Van de hoop dat de import van westerse methoden, kennis, expertise en geld de samenleving zou veranderen als het gaat over sociale thema's en de civil society*, is weinig meer over. Al deze zaken zijn inmiddels omarmd, maar veranderingen gaan langzaam of blijven zelfs geheel uit. Hoe komt dat?*

Een van de factoren is de allesoverheersende aanwezigheid van de Oosters-Orthodoxe Kerk. Het Oosters-Orthodoxe gedachtegoed stempelt de grote meerderheid en heeft veel meer invloed op mensen, structuren en processen dan je zou denken. Hiermee wil ik niets kwaads zeggen van de Oosters-Orthodoxe Kerk en ook niet dat dit de reden is dat veranderingen maar langzaam ingang vinden. Wel wil ik hiermee aangeven dat de situatie in Roemenië en Bulgarije om een heel andere benadering vraagt.

Een tweede factor is corruptie op alle niveaus. Discriminatie en mensenhandel, armoede op het platteland, blijken daardoor veel en veel moeilijker te bestrijden, hoewel veel ngo's zich er diepgaand mee bezighouden.

Een derde factor is de migratie van mensen die op een beter leven elders hopen. Dit brengt allerlei uitdagingen met zich mee, waar de samenleving niet direct raad mee weet. Oudere mensen blijven alleen achter, kinderen worden bij verwanten ondergebracht en plaatselijk ontstaat er een groot tekort aan arbeidskrachten.

Daarbij komt, als vierde factor, dat het voor community based *organisaties lastig is om toegang te krijgen tot de beschikbare EU-fondsen, omdat alles via niet altijd meewerkende lokale autoriteiten moet lopen.*

Wat kunnen we eraan doen? Lokale, nationale en internationale partners moeten samen hun strategie en doelen herdefiniëren. Belangrijk daarbij is een serieuze en actieve participatie van de lokale gemeenschap en maatschappelijke actoren. De nadruk moet liggen op eigenaarschap, empowerment *en verantwoordelijkheid nemen, met daarnaast oog voor efficiënter gebruik van lokale bronnen en beschikbare expertise. Voor de ontwikkeling van de maatschappelijke samenleving in het algemeen is een verantwoordelijke en sterke lokale organisatie nodig.*

Is dit allemaal te realiseren? Laten we die vraag vooral samen beantwoorden en er samen onze schouders onder zetten!

— Attila Daray is landendirecteur Roemenië bij de organisatie Dorcas – Hulp & Ontwikkeling.

Kees-Jan Hooglander van ZOA:

'Dé vluchteling bestaat niet'

Soms lijkt het wel of migratie alleen in Europa een probleem is. Er zijn echter veel meer plaatsen in de wereld waar enorme aantallen vluchtelingen en migranten zijn. Zo vangen bijvoorbeeld Libanon en Jordanië veel mensen uit buurlanden op. Kees-Jan Hooglander is net terug uit Ethiopië, al decennia lang een 'gastland' voor vluchtelingen. Hij was er dit keer drie weken om de situatie in het zuiden van het land in ogenschouw te nemen en om te overleggen met de landencoördinator van ZOA.

'Er zijn meer dan drie miljoen intern ontheemden in Ethiopië', vertelt Kees-Jan Hooglander. 'In het zuiden, waar ik op bezoek ging, zijn er 260.000 mensen op de vlucht. Ze proberen te overleven in kleine ontheemdenkampjes, provisorisch opgezet. Ik ben wel wat gewend, want ik werk al ruim zestien jaar in gebieden waar noodhulp moet worden gegeven, maar hier was het wel heel erg schrijnend.
Zestigduizend mensen rond de dorpen waar ZOA werkt hebben helemaal niets, geen water, geen voedsel. Ik zag hoe een wanhopige moeder probeerde toch nog wat water uit een put aan de rand van een drooggevallen vijver te krijgen. Er zijn hier geen tenten meer, alleen nog de staketsels van bamboestokken. Zelfs de vodden en lappen zijn verdwenen. Het vee is gestorven.'

Optelsom van ellende

De situatie in het zuiden van Ethiopië is een optelsom van ellende: in de buurlanden Zuid-Soedan, Eritrea en Somalië is er oorlog of onrust. Dat levert een constante stroom vluchtelingen op. Ethiopië zelf is intern verdeeld. In het zuiden vechten de Somali en de Oromiya om de macht.
Een nieuwe premier, Abiy Ahmed Ali, moet rust en stabiliteit brengen. Hij heeft beloofd om een eind te maken aan de corruptie. Een goed streven, maar in hoeverre hij ook iets kan of wil doen aan het vluchtelingenprobleem, is onduidelijk. En dan is er ook nog de droogte … Aan dat laatste zijn ze in Ethiopië wel gewend, maar de combinatie van al deze factoren bij elkaar, zorgt voor een gevoel van uitzichtloosheid.

ZOA is een christelijke noodhulp- en wederopbouworganisatie die zich inzet voor mensen in crisisgebieden en actief is in Afrika, Azië en het Midden-Oosten. De naam ZOA staat oorspronkelijk voor: Zuid-Oost-Azië. Drie studenten uit Groningen wilden in 1973 hulp bieden aan Vietnamese bootvluchtelingen en startten ZOA. De organisatie helpt slachtoffers van natuurrampen of van een gewapend conflict.

Kees-Jan Hooglander studeerde werktuigbouwkunde in Delft; zijn vrouw Liesbeth is verpleegkundige. Zij had een roeping om naar Afrika te gaan, en zo vertrok het jonge stel in 1993 naar Malawi. Ze werden uitgezonden door ZOA. Na Malawi werkten ze in het Rwanda van na de genocide. Nadat ze eind jaren negentig naar Nederland terugkeerden, is Kees-Jan op verzoek van ZOA regelmatig terug geweest naar Afrika om noodhulpacties op te zetten of uit te voeren. Sinds mei 2018 is hij Deputy Director Disaster Response Team.

Een Mercedes voor de tent

Het verhaal van Hooglander maakt meteen ook duidelijk dat de mensen die hier op de vlucht zijn, een hele andere achtergrond hebben dan bijvoorbeeld degenen die in Libanon in de grote vluchtelingenkampen leven. De mensen die naar Ethiopië zijn gevlucht hádden niets en hébben nu ook niets. Ze waren en zijn straatarm.
In de kampen in Libanon zijn veel mensen met een middeninkomen terechtgekomen. Zij waren in goeden doen voordat ze hun huis en haard verlieten. Hooglander: 'Je kunt er bij wijze van spreken een Mercedes geparkeerd bij de vluchttent tegenkomen. Want met die auto ben je je thuisland uitgekomen.'
Voor dat type vluchteling is de overgang van thuis naar zo'n kamp misschien wel groter dan voor de mensen in Ethiopië. In Ethiopië waren ze niets gewend, terwijl de vluchteling in Libanon zijn bezit kwijt is én

zich ook nog eens niet welkom weet. Want in Libanon is de traumatische herinnering aan de Palestijnse kampen nog groot. Eigenlijk wilde men geen kampen meer, maar nu zijn er vanuit Syrië toch meer dan één miljoen mensen het land binnengekomen. En dat bij een eigen bevolking van vier miljoen inwoners. Dat zijn andere aantallen dan waarover men in Europa onderhandelt.

Gevlucht voor de tsunami

'Of kijk naar de vluchtelingen in Indonesië: daar leidde een natuurramp tot vluchten. In september 2018 veroorzaakte een tsunami een grote stroom daklozen. Velen waren gedwongen halsoverkop weg te trekken, een verwoest gebied achter zich latend. Maar kom je buiten het directe overstromingsgebied van de kust van Sulawesi, dan gaat het gewone leven door alsof er niets aan de hand is. Het vluchtelingenprobleem is daar veel meer lokaal gebonden.'

Bezit kwijt en ook nog eens niet welkom

Er zijn wereldwijd heel verschillende redenen waarom mensen vluchten. En dus is hun beginsituatie als vluchteling ook heel verschillend. Zo zijn de vluchtelingen in Indonesië bang om ergens binnen te slapen, terwijl de angst van Ethiopische vluchtelingen juist de dreiging van buitenaf is. Er zijn arbeidsmigranten of economische vluchtelingen, vrouwen die in hun eentje de zorg voor de kinderen hebben, of jonge mensen op zoek naar een betere toekomst. En binnenkort zijn

er wellicht klimaatvluchtelingen.
Je kunt niet spreken van dé vluchteling; ze zijn er in soorten en maten.

Opvang in de regio

Terug naar Ethiopië. Daar is sprake van 'opvang in de regio', een term die ook in de Nederlandse politiek vaak wordt gehoord. Opvang in de regio heeft voordelen, zegt Hooglander, omdat deze aansluit bij de cultuur en de taal. Maar het legt wel een grote druk op de overheid van het betreffende land in die regio. Vaak zijn dat geen welvarende landen.
De Ethiopische overheid stuurt watertrucks om de ergste nood in het zuiden te lenigen. Maar de wegen zijn slecht, en een truck moet honderd kilometer verderop water

halen. Er zijn niet genoeg trucks voorradig. Men improviseert met een brandblusauto, of met gewone vrachtauto's waar watertanks in worden geplaatst.
Hooglander was in een kleine nederzetting waar vrijwel iedereen op pad was om te proberen water te bemachtigen. Vier oude mannen waren achtergebleven om de weinige bezittingen te bewaken. Als er geen water is, is de kans op uitbraak van cholera reëel, en dan is de ellende helemaal niet te overzien.

Er is niets – murw gebeukt door alle tegenslag

De inwoners van zo'n kampje kunnen zelf niet in hun levensonderhoud voorzien. Er is helemaal niets en ze zijn murw gebeukt door alle tegenslag. Sommigen hebben wat hout gekapt om dat te kunnen verkopen.

Maar niemand heeft geld of goed om iets van een ander te kopen. Er lijkt geen uitzicht op scholing of werk. En het verkrijgen van een verblijfsvergunning speelt in Ethiopië niet echt een rol.
Het is een hele andere situatie dan bijvoorbeeld in Kenia met zijn zeer grote vluchtelingenkampen, met allerlei voorzieningen op het gebied van medische zorg en onderwijs. In Syrië, Libanon en Jordanië bestaan sinds 1948 vluchtelingenkampen voor verdreven Palestijnen. Ze zijn van tijdelijke onderkomens uitgegroeid tot stadswijken met flatwoningen en een stedelijke infrastructuur, maar worden nog steeds als 'kampen' aangeduid. Hun bevolking is van driekwart miljoen in 1948 tot zeven miljoen op dit moment toegenomen.

Noodhulp blijft nodig

ZOA werkt al sinds 1993 in Ethiopië met noodhulp, maar ook met structurele hulp. 'De *boreholes* (putten) die destijds zijn geslagen, werkten nog', zegt Hooglander. 'Ook de waterreservoirs die in de woestijn waren aangelegd, zijn er nog. Dan zie je het nut van structurele hulp. Maar desondanks is noodhulp af en toe nodig. Want je moet zorgen dat er eerst een basis is om te overleven. Daarna kun je samen weer verder kijken naar structurele inzet.

'Kerken zitten in de haarvaten van de samenleving'

Het standpunt van minister Sigrid Kaag van Buitenlandse Zaken is dat hulp geboden moet worden die goed is voor de wereld én die goed is voor Nederland. Maar dat standpunt geldt niet voor het bieden van noodhulp. Noodhulp moet je geven zonder dat er iets tegenover staat.'

Bij het werk schakelt ZOA ook lokale kerken in, als die er zijn. 'Want kerken zitten in de haarvaten van de samenleving. Die kunnen ons bijvoorbeeld wijzen waar kwetsbare mensen zijn en waar hulp nodig is. In Jordanië heeft overigens ook de moskee ons een keer kunnen helpen.
Maar we schakelen ook lokale ngo's in, de organisaties ter plekke. Dat heeft te maken met de professionaliteit van ons werk. Kerken leveren vaak vrijwilligers. Daar is niets mis mee, maar voor ons werk is ook een bepaalde professionaliteit vereist. De kwaliteit moet naar westerse maatstaven zijn, met het oog op onze verantwoording naar de achterban en met het oog op onze financiering. Professionaliteit kun je wel van organisaties vragen, maar niet altijd van vrijwilligers.'

— Dineke Spee is oud-redactielid van *Tussen-Ruimte*.

Christenen en gastvrijheid in Europa vandaag

In de Nieuwe Kerk te Amsterdam werd op 23 augustus 2018 door honderden christenen uit vele landen vreugdevol gevierd dat de Wereldraad van Kerken zeventig jaar bestaat. Het belangrijkste thema dat telkens terugkwam in de verschillende bijdragen tijdens de kerkdienst, ook die ochtend te horen tijdens het symposium in het VU-gebouw georganiseerd door de Protestantse Theologische Universiteit, was gastvrijheid.

Voor de meeste deelnemers was het vanzelfsprekend dat gastvrijheid een christelijke kernwaarde is die het verdient om door kerken en christenen in het Europa van vandaag zoveel mogelijk moet worden gestimuleerd. De wereld van 2018 is niet zo heel anders dan die van 1948 toen de Wereldraad van Kerken werd opgericht.

Christus verborgen

Zelf was ik een van die honderden en ik ben het er oprecht mee eens dat gastvrijheid een basisbegrip is, dat moet worden gekoesterd. Het is een hoeksteen, deel uitmakend van de fundering van iedere kerk.
In de gelijkenis van Jezus in Matteüs 25,31-46 blijkt de ontmoeting met Jezus Christus verborgen te zijn in de gastvrijheid betracht aan de vreemdeling, die vraagt om eten, drinken of onderdak. Ik geloof dat kerken in Europa vandaag worden uitgedaagd door hun Heer om zich te gedragen als bronnen van inspiratie voor de volken van Europa om onbevooroordeeld gastvrijheid te betonen in de huidige wereld. Vanaf het einde van de oorlog in 1945 werden de wegen van het door oorlog verscheurde Europa overspoeld door grote golven vluchtelingen, verdrevenen en vrijgelaten gevangenen uit de concentratie- en krijgsgevangenkampen.

Zeus, beschermer van vreemdelingen

Zelfs in antieke culturen was gastvrijheid aan vreemdelingen een teken van beschaving en vroomheid. Veelbetekenend is dat in een aantal oude mythen goden bij stervelingen aankloppen om onderdak, vermomd als vreemdelingen.

Viering 70 jaar Wereldraad van Kerken in de Nieuwe Kerk van Amsterdam, 23 augustus 2018

Bijvoorbeeld in de mythe van Philemon en Baucis, door Ovidius vastgelegd in de *Metamorphosen*. Zonder het te weten huisvesten de oudjes de oppergod, beschermer van vreemdelingen, die hen op ontroerende wijze voor hun gastvrijheid beloont doordat zij tegelijk mogen sterven en in eikenbomen veranderen. Een prachtig verhaal.
Het motief komt terug in menig sprookje als een goede fee vermomd als een oud vrouwtje vraagt om een korst brood en de gulle gever later rijkelijk wordt beloond. Ook in het boek Handelingen der Apostelen komen we deze gedachte tegen, wanneer Paulus en Barnabas te Lystra worden aangezien voor Hermes en Zeus, waarna de lokale bevolking hen tot hun ontzetting als goden wil vereren (Handelingen 14,11-12).

Onbeloonde gastvrijheid

Echter, het 'God zal het je lonen'-principe komt lang niet altijd uit. Ook de Odyssee van Homerus thematiseert de gastvrijheid. De goden verheugen zich in principe over gastvrije koningen en volken. Maar Homerus ziet ook hoe complex het is. De Faiaken die Odysseus veilig thuis brengen, worden door de grillige god van de zee Poseidon niet beloond maar gestraft. Hun schip verandert in een rots en hun stad wordt bijna achter een bergwand opgesloten. Tegenover gastvriendschap wordt door Homerus bewust het misbruik van gastvrijheid gethematiseerd, bijvoorbeeld in de cycloop Polyfemos die de mannen van Odysseus opvreet en in de vorsten van Ithaca en andere eilanden, die als vrijers Penelopeia op schandelijke wijze het hof maken bij afwezigheid van Odysseus.

De wereld waarin wij leven

Wij doen er goed aan niet de vergissing maken onze ogen te sluiten voor de echte problemen van de *global society* vandaag, waarin massamigratie een niet weg te denken fenomeen is. *Hospes* in het Latijn kan zowel gastheer en gast als vreemdeling betekenen en is verwant met *hostis*, vijand. Het vreemde was altijd al gauw bedreigend. Maar in de wereld van vandaag ontkomen wij niet aan de noodzaak gastvriendschap sterker dan voorheen te ontwikkelen.
Afgewisseld door statistische gegevens, commentaar van deskundigen en poëtische teksten, toont de Chinese conceptueel kunstenaar Ai Weiwei ons in *Human Flow* (2017) de grote migratiestromen van de wereld op indrukwekkende wijze. Hij registreert angst, verlangens en tragiek en identificeert zich daarmee. Weinigen zullen deze film kunnen zien met een koud hart en droge ogen.
In het kader van massacommunicatie en digitale netwerken is de wereld waarin wij vandaag leven een heel andere dan die van 1948. Het zijn niet alleen gewelddadige oorlogen en etnische conflicten die de vluchtelingenstromen van vandaag veroorzaken. Er is ook structurele armoede vlak naast enorme rijkdom. Er zijn deprimerende vormen van langdurige werkloosheid, vervuiling van het milieu en verontrusting vanwege het veranderend klimaat, en niet te vergeten etnisch gemotiveerde en religieuze onderdrukking. Al deze krachten stuwen nieuwe golven van mensen in hun zoektochten naar betere plaatsen om hun levens op te bouwen.
Wie kan het jonge Afrikaanse mannen, ontworteld door hun gebrek aan economische kansen, kwalijk nemen dat zij op weg gaan wanneer hun families hen aanmoedigen om te vertrekken en te trachten (vaak tevergeefs) om hun geluk in het beloofde land Europa te beproeven? Als wij in hun schoenen stonden zouden wij waarschijnlijk hetzelfde doen. Ondertussen overleeft een

van de achttien migranten die de Middellandse Zee probeert over te steken de reis niet. Dit is de wereld waarin wij leven.

Drie jaar na de crisis

Begin 2016 kwam *TussenRuimte* met een themanummer over 'De grenzen van Europa'. De vloed aan vluchtelingen werd beleefd als een crisis. We zijn nu drie jaar verder en de grote stroom lijkt afgestopt door de Turkije-deal en hekken overal in Zuidoost-Europa.
Met wat wel een knap staaltje van *raison d'état*-realisme mag worden genoemd is van het land van dictator Erdogan een bondgenoot en buffer gemaakt: de influx van oncontroleerbare golven van de nood van de wereld die letterlijk klotst tegen de plinten van welvaartsfort Europa. De rust aan de grenzen lijkt teruggekeerd. Een oplossing kan het niet worden genoemd.
Wonderlijk genoeg stonden toegestroomde vrijwilligers plotseling werkeloos bij de opvangcentra die snel konden worden gesloten. De diaconie in mijn woonplaats heeft nu een groot overschot op de balans onder de post steunfonds vluchtelingen. Hoe vreemd kan het gaan in een wereld met zo'n groot aantal ontwortelde mensen.

Gastvrijheid in het oude Israël

Het moeilijke met bijbelteksten over vreemdelingen heb ik altijd gevonden dat het in de context van het oude Israël natuurlijk niet gaat over grote aantallen mensen die van plan zijn hun identiteit als groep te midden van Israël overeind te houden, laat staan te manifesteren.
Dat is ook waar de vergelijking met de verwijzing naar Israël in Egypte mank gaat (Leviticus 19,34). Het probleem was juist dat ze daar als volk werden onderdrukt en uitgebuit.
Als gastvrijheid tegenover vreemdelingen wordt aangeprezen, staat dat niet los van een gelijke behandeling van de gastheren en de gasten: 'Vreemdelingen en geboren Israëlieten moeten volgens dezelfde norm worden berecht' (Leviticus 24, 22). Een vreemdeling mag pas meedoen aan het Pascha als hij besneden is (Exodus 12,48-49).

Het menselijk gelaat en de massa

De Joods-Franse filosoof Emmanuel Levinas, zelf een vluchteling uit Litouwen, heeft intensief studie gemaakt van 'de ander die mij aanziet, die vreemd is, maar die mij roept tot de orde van zijn nood'.
Levinas besefte heel goed dat het grootste probleem bij de derde lag en de vierde en de vijfde en ga zo maar door. Het appèl niet alleen van de mens te-

genover mij, maar van al die anderen om hem of haar heen overweldigt mij en geeft mij in die overweldiging als het ware een excuus om niets te doen. Het probleem met zwervers is dat zij, zeker wanneer het er meer zijn, het tapijt vies maken en dat de massa indien toegelaten een begrijpelijke opstand bij het huisgezin zal ontketenen. Levinas schrijft:

> 'De sociale fout bega ik zonder dat ik het weet ten aanzien van een menigte derden die ik nooit in de ogen zal zien, die ik niet in Gods aangezicht zal terugvinden en voor wie God niet kan instaan. De intentie kan de daad niet tot in haar verst verwijderde gevolgen begeleiden, en toch weet het ik zich voor al die verwijderde gevolgen verantwoordelijk.'
> (Levinas, *Het menselijk gelaat*, vert. De Nobel en Peperzak, Baarn 1969, 118)

Brexit is een ramp

De grootschaligheid van het probleem, gecombineerd met aan de ene kant gebrek aan kennis hoe onderscheid te maken of iets werkelijk structureel op te lossen is in de landen die de vluchtelingen achter zich laten, en aan de andere kant vooroordelen en angst bij velen in Europese landen om de kwaliteit van hun nationale identiteit te verliezen, resulteert vaak in xenofobie.
Politici kunnen het moeilijk vinden kansen op electorale winst te negeren als het gaat om radicale voorstellen de grenzen te sluiten, ongeacht de achtergronden of redenen tot vluchten. Er zijn politici die helemaal geen weerstand willen bieden aan deze verleiding. Zij gieten liever olie op het vuur door telkens de nationalistische akkoorden aan te slaan, alsof hun land altijd exclusief voorop hoort te staan in iedere redelijke presentatie van welvaart.
Het is moeilijk in te zien hoe deze redenering verenigbaar is met ethiek waarin christelijke waarden een waarachtige en kritische rol kunnen spelen. Ieder exclusief concept van een samenleving gebouwd op, bijvoorbeeld, 'What's best for Britain', sluit zichzelf op in een eenzijdige egoïstische manier van kortetermijndenken. Brexit is een ramp, zowel voor Europa als voor de Britse cultuur. Als we allemaal zo gaan denken, is er geen Europa meer.

'De vloed aan vluchtelingen werd beleefd als een crisis.'

Terugkeer mogelijk maken

Eerder dit jaar, van 31 mei tot 6 juni vond te Novi Sad in Servië een bijeenkomst van de Conferentie van Europese Kerken (CEK of CEC) plaats. Ook hier was gastvrijheid een belangrijk vraagstuk.
Een opmerkelijk verschil kon beluisterd worden tussen twee bijdragen. Eerst gaf de predikant Melitis Meletiades, president van de kleine Evangelische Kerk van Griekenland, indrukwekkende voorbeelden van christelijke gastvrijheid tijdens de vluchtelingencrisis van de afgelopen jaren.
Maar ik werd echt geraakt door de woorden van de patriarch van Antiochië, Ignatius Aphrem II van de Syrisch-Orthodoxe Kerk. Hij was dankbaar en blij met de voorbeelden van Europese gastvrijheid. Maar hij deed ook een indringende oproep aan Europese organisaties, regeringen en kerken om te helpen de Syrische steden weer veilig te maken met het doel om terugkeer van christenen mogelijk te maken.
Het zou zo'n verlies zijn voor de wereldvrede wanneer het Midden-Oosten voorgoed de christelijke kerken zou verliezen, die met de islam in vrede hebben samen geleefd voor het merendeel van de tijd gedurende de bijna twintig eeuwen sinds het schrijven van de evangeliën.

Ondertussen

Kort gezegd, er is geen echte oplossing en op nieuwe migratiestromen kunnen we rekenen. Maar er is ondertussen alle reden voor lokale kerken waar dan ook om met een open houding gastvrijheid te koesteren en naastenliefde te betrachten, zowel aan vreemdelingen als aan allen die de kwetsbaarheid van het leven aan den lijve ervaren. Ondertussen worden kerken, lokaal, nationaal én internationaal, uitgedaagd om met woorden en daden deel te nemen in de wereldsamenleving waarin wij leven.
Christenen hebben toegang tot een kostbare bron van verzoening en compassie. Laten we niet bang zijn als er onopgeloste problemen zijn. Laten we als wereldburgers telkens wanneer er daartoe kansen zijn, delen in de waarden die worden gevoed door die bron in concrete vormen van gastvrijheid en bemoediging.

— Jurjen Zeilstra is historicus en theoloog. Hij werkt als predikant in de Protestantse Gemeente Hilversum. Hij promoveerde onlangs op de theoloog Willem Adolf Visser 't Hooft (1900-1985), die een hoofdrol speelde bij de oprichting van de Wereldraad van Kerken zeventig jaar geleden.

'Ik maak een kamer voor je klaar'

'In het huis van mijn Vader zijn vele kamers;
zou ik anders gezegd hebben dat ik
een plaats voor jullie gereed zal maken?'

In een tijd waarin velen huis en haard achter zich moeten laten, anderen teruggestuurd worden naar een onbekend thuis en het gevoel van zoeken naar een thuis velen bekend is, troosten deze woorden. Op drift zijn duurt niet eeuwig. Er is de realiteit van een voor jou klaargemaakte kamer. Want 'in het huis van de Vader is genoeg plaats', vertelt Jezus ons.
'(N)ergensthuis' was het thema van de tentoonstelling die Platform Kerk & Kunst in 2016 organiseerde. Elsa Braaksma exposeerde hier met het schilderij 'Johannes 14:2', het citaat waar deze meditatie mee begint.
Het doek is een explosie van kleuren, met daarover contrasterend zwarte grenslijnen, op een met zomerse wolken versierde blauwe lucht. Op het omslag van dit *TussenRuimte*-nummer in kleur, hiernaast in zwart-wit een detail; de moeite waard om even te googelen.
Interessant genoeg speelt ook transparantie een belangrijke rol: transparante huizen, transparante tevreden mensen. Want, zo zegt Braaksma: 'Je zit niet meer vast aan materie (...) je hoeft niets te verbergen.'
Daar kun je jezelf zijn, helemaal thuis in de vrije lucht. Er is ruimte genoeg in het huis van de Vader. Dat verzekert Jezus ons hier. Zoeken hoeft niet: Jezus is de weg om bij de Vader te komen, de Vader te kennen en hem te zien. Liefdevol hoor ik hem de woorden van Herman van Veen zingen: 'Ik maak een kamer voor je klaar.'

— Jolien van Braak MA studeerde kunstgeschiedenis en theologie en zoekt de verbinding van beeldende kunst met geloof, kerk en theologie.

Elsa Braaksma, 'Johannes 14:2' (detail), acryl en mixed media op linnen, 120x80cm, www.atelierelsa.nl

30 jaar People International

Klein begonnen in 1988, is People International intussen een organisatie die haar aandeel zeker heeft in het zendingswerk. De dag van 10 november stond in het teken van dankbaar terugblikken op wat God in de afgelopen dertig jaar heeft gegeven.
Al voor de val van de Berlijnse muur groeide bij People International het verlangen om iets te betekenen voor Centraal-Azië, toen nog onderdeel van de Sovjet-Unie. De val van de muur was een grote gebedsverhoring en een deur die openging. In de afgelopen dertig jaar zijn er zoveel deuren geopend en kon het evangelie op steeds meer plaatsen verspreid worden.
Maar tegelijkertijd gaan er ook zo nu en dan weer deuren op een kier of zelfs helemaal dicht. Zo lijken de mogelijkheden om te evangeliseren in Oezbekistan op dit moment weer moeilijker te worden en worden christenen daar onder druk gezet. Maar People International kan wel meepraten over wat de kracht van gebed is en dat God doorgaat met Zijn werk in deze regio!
Daarom voerde dankbaarheid duidelijk de boventoon op deze inspirerende jubileumdag, waar ook workshops te volgen waren over 'storytelling', het Joseph Project en evangeliseren door middel van sociale media.

— Leonie Oudijk, Onderwijskundige bij Hogeschool Utrecht

Martin Luther King en leiderschap

Over Martin Luther King en leiderschap was op 19 november een symposium georganiseerd door de Unie van Baptistengemeenten samen met de VU en de PThU, vijftig jaar na de moord op Martin Luther King. Hoofdspreker was theoloog en ethicus dr. Reggie Williams. Hij richt zich in zijn werk voornamelijk op de interpretatie van Jezus, ras, politiek en de zwarte kerk.
Hij sprak over de overeenkomsten tussen Martin Luther King, Dietrich Bonhoeffer en Harriet Tubman. Ieder op een eigen manier bezig met verzet tegen het kwade in de samenleving. Voor hen was dat het antwoord op de vraag: Wat wil God dat ik doe? Het is het verhaal van de Barmhartige Samaritaan in het heden en de Bergrede van Jezus in het nu. Het is leven volgens het evangelie, je taak om op te staan tegen onrecht in de samenleving ook als het leidt tot (geweldloze) burgerlijke ongehoorzaamheid.
Reggie Williams vertelde dat pacifisme niet hetzelfde is als passief zijn. Passief zijn is het kwaad zijn gang laten gaan, maar je kunt heel goed pacifistisch protesteren tegen onrecht.

— Renate Japenga

40 jaar stichting Evangelie & Moslims

Samen met Dini van Os bezocht ik de viering '40 jaar stichting Evangelie & Moslims' op 24 november in Amersfoort. Dini begon 45 jaar geleden met het Bijbelhuis te Antwerpen, één van de eerste protestantse initiatieven in België, gericht op contact met 'nieuwkomers'. Er groeiden veel contacten met moslimfamilies. Dini is hier al die jaren bij betrokken geweest en zij was blij met de oprichting van Evangelie & Moslims; ze voelde zich gesteund!
Evangelie & Moslims en het Bijbelhuis wisselen al die jaren vele ervaringen uit en hebben heel wat Hollandse en Vlaamse wegen bereden om elkaar van dienst te kunnen zijn.
Er waren meer blijde mensen onder de deelnemers aan de viering in Amersfoort. Het gastvrije onthaal, samen eten en het aanbidden van Christus met MBB'ers (*muslim-background-believers*) maakten de dag tot een dankdag.
Directeur Cees Rentier wees er dankbaar op dat veel moslims de afgelopen jaren christen geworden zijn.
Er ontstonden gemeenten en de samenwerking met kerken versterkte het getuigenis onder moslims. Het besef en inzicht groeide om dicht bij Christus en dicht bij moslims te leven. Een cadeau, noemde hij het, om met MBB'ers de verbondenheid als lichaam van Christus te ervaren.
De Algerijnse Karima El Branki, woonachtig in Brighton, deed een overtuigende oproep aan Arabische en anderstalige christenen zich te verbinden met de lokale kerken (*unity*). Voor nieuwe christenen adviseerde zij coaching en discipelschap (*mentoring*) om te groeien in geloof (*maturity*).
De Marokkaanse Latifa en de Turkse Sabahat getuigden van de liefde van Jezus en de hoge prijs die Hij daarvoor betaalde. Henk Bouma gaf een boeiende inkijk in het Huis van Vrede te Utrecht.
Dankbaar reden we terug over de Vlaamse wegen naar Antwerpen om verder te gaan met dienen. Of zoals Lilias Trotter (zendelinge in Algerije, 1853) het verwoordde: 'Volharden in dienen en vertellen op het smalle nederige pad zal leiden tot ongekende glorie!' Wij wensen dat de christenen van alle landen van harte toe en in het bijzonder de jarige!

— Ernst van Velzen, Bijbelhuis Antwerpen

Europa en de publieke rol van religie

Wat kan het christendom bijdragen aan de toekomst van Europa? Welke inspirerende bronnen heeft zij te bieden? Professor András Máté-Tóth (rooms-katholiek, Hongarije) en dr. Kirill Hovorun (orthodox, Oekraïne/VS) werden voor deze vragen gesteld tijdens een avond in Utrecht op 21 januari, georganiseerd door stichting Communicantes en stichting DeZinnen. Volgens beide theologen kunnen de kerken wel degelijk een rol blijven spelen. Toch moeten we daarin niet vergeten dat kerken in het

verleden geregeld de verkeerde kant kozen. Hovorun illustreerde aan de hand van verschillende voorbeelden uit de twintigste eeuw hoe kerken totalitaire regimes in Griekenland, Duitsland en de Sovjet-Unie openlijk hadden gesteund. Als gevolg hiervan stelde *Time* op haar beroemd geworden cover uit 1966: 'Is God dead?' Wat moet de houding van de kerk dan zijn? Volgens Hovorun ligt de oplossing in een duidelijke scheiding van kerk en staat, berouw over het verleden en een gerichtheid op het transcendente.
Máté-Tóth sprak van een 'wounded collective identity' om de ziel van Midden- en Oost-Europa te omschrijven. De trauma's van genocides, gedwongen deportaties en mensenrechtenschendingen hebben diepe sporen in de identiteit van de bevolking achtergelaten. De opkomst van nationalisme en xenofobie is een gevolg van deze wonden.
Wat heeft de kerk in dit alles te bieden? Een gewonde maar ook opgestane Christus. Met deze Christus in het centrum kan een stabiele identiteit gevormd worden, bovenop de wonden. Kernwoord daarbij is *misericordia*, de genade van God, die het leven van mensen, maar ook samenlevingen verandert.
— Wilma Wolswinkel, relatiebeheerder Kerk in Actie

Werkgroep 'Minst bereikten'

Eerder in *TussenRuimte* is onder de titel 'Missing Billions' (TR 2018 | 3) geschreven over een bijeenkomst van de werkgroep die nu op stoom komt onder de werktitel 'Minst bereikten'. Op 28 januari kwamen vijftien werkgroepleden opnieuw bij elkaar. Zij vertegenwoordigen tenminste twaalf organisaties die, samen met andere organisaties, elkaar ontmoeten in NZR en MissieNederland. Ze staan overigens open voor een betere naam van de werkgroep.
In het afgelopen halfjaar is in subgroepen over verschillende onderwerpen nagedacht. Er wordt gewerkt aan een theologische doordenking van het onderwerp, zoals over Gods roeping, woordverkondiging of *integral mission*, wat is eigenlijk 'niet bereikt', enzovoort.
Er wordt onderzocht wat migrantenkerken met andere kerken in Nederland kunnen doen om de minst bereikten (in Nederland en in de landen van herkomst) te bereiken. In de subgroep Bewustwording denkt men aan een driejarige campagne om kerken en christenen in Nederland bewust te maken van het feit dat er miljarden mensen zijn die niet of nauwelijks kansen hebben om een christen te ontmoeten.
Voorafgaand aan een verslag over de stand van zaken in de subgroepen presenteerde een van de deelnemers, Hubrecht Smits, het werk van Trans World Radio. Oprichter van TWR, Paul Freed, wist zich na de Tweede Wereldoorlog geroepen naar Spanje te gaan voor de verkondiging van het evangelie. Dat werd verhinderd, maar waar een deur gesloten wordt opent zich een raam: TWR werd geboren. Nu brengt TWR programma's in 240 talen. Hubrecht haalde Jesaja 11:9 aan: '... de aarde zal vol zijn van de kennis van de Heere, zoals het water de

bodem van de zee bedekt.' Tijdens de werkgroepbijeenkomst proef je het verlangen dat te zien gebeuren. Ook de onwennigheid is voelbaar, omdat veel organisaties zo gewend zijn zich min of meer alleen met de doelen van eigen organisatie bezig te houden. Misschien gebeurt er meer, wanneer we meer stappen zetten om samen te werken.

— Piet Both

Mozaïek van kerkplekken: tussen tent en *tiny house*

Circa 250 nieuwe vormen van kerk-zijn er de laatste jaren ontstaan vanuit de Protestantse Kerk: pioniersplekken, kliederkerken, leefgemeenschappen, monastieke initiatieven en meer. Nu een aantal van deze initiatieven volwassen wordt, komen er fundamentele vragen over kerk-zijn op tafel: rond lidmaatschap, de rol van predikanten, sacramenten en de organisatie van de kerk. Ook groeit bij een deel de behoefte aan zelfstandigheid; men loopt tegen organisatorische grenzen aan en deze ontwikkeling roept theologisch-inhoudelijke vragen op.

De nieuwe vormen van kerk-zijn zijn te vergelijken met een picknick-kleedje, een tent of een caravan: flexibel, klein en vaak tijdelijk bewoond. Reguliere gemeenten zijn als huizen, stevig, veilig en permanent bewoonbaar. Een tussenvorm, met meer zelfstandigheid en een lichte organisatie, wordt de 'kerngemeente': flexibel, veilig en permanent bewoond, als een *tiny house*. Tien 'ecclesiologische essenties' formuleren het hart van de nieuwe kerngemeente.

Begin dit jaar is op een aantal plaatsen in het land hierover de conceptnota 'Mozaïek van kerkplekken' besproken. De reacties en feedback op de nota worden gebruikt om voorstellen te formuleren die in april in de generale synode van de Protestantse Kerk op tafel liggen.

Een van deze avonden was begin februari in Dordrecht. Er bleek veel animo om mee te denken over 'het mozaiek'. Een pionier van Boei90 vertelt hoe soepel mensen uit een nieuwbouwwijk de weg vinden naar de traditionele kerk (en de pioniersplek voorbij fietsen), terwijl mensen van buiten de wijk zich aangesproken voelen en de weg naar de samenkomsten van Boei90 makkelijk vinden. Een predikant vertelt dat de vragen (en mogelijke oplossingen) over de verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn eigenlijk net zo relevant zijn, als er geen pioniersplek in de directe omgeving is. Ook tussen gewone (wijk)gemeenten is het een opgave om elkaar te vinden en met elkaar mee te leven.

En over dat mozaïek: is dat beeld van een geheel van scherven eigenlijk wel zo passend? Is het beeld van het lichaam van Christus eigenlijk niet beter op zijn plaats? Of komt de onvolkomenheid en gebrokenheid van dat lichaam toch meer in de buurt van en veelkleurig, maar onvolmaakt mozaïek?

Zie ook: *www.protestantsekerk.nl/thema/mozaiek-van-kerkplekken*

— Jaap van der Giessen, verbindend specialist Missionair werk Protestantse Kerk

Film

Pawel Pawlikowksi
Cold War
2018

Een verscheurde relatie

Om Europa vandaag beter te begrijpen moet je haar verleden in duiken. Vier jaar was ik toen de Berlijnse muur viel; pas later kon ik me een beeld vormen van de Koude Oorlog. Het bleef moeilijk om een gevoel te krijgen bij de tegenstellingen tussen Oost en West, totdat ik eind vorig jaar het zinderende liefdesdrama *Cold War* zag.
De film, die onder meer uitgeroepen werd tot de beste Europese film van het jaar, is geregisseerd door Pawel Pawlikowksi. De Poolse regisseur is bekend van de eveneens schitterende zwart-wit film *Ida*, over een jonge novice die haar eigen geschiedenis achterhaalt.
Cold War speelt zich af in het communistische Polen van de jaren vijftig. Dirigent Wiktor geeft tegen wil en dank leiding aan een volksdans- en zanggroep, dat het visitekaartje moet zijn van het land. Zijn oog valt op de talentvolle zangeres Zula. Als zij de grote weldaden van de communistische leiders bezingt, vergeet iedereen voor even de pijn en vernedering. Maar de zang van Zula gaat pas echt door merg en been wanneer ze haar eigen hartenkreet bezingt: ‘Mijn hart, je wilt niet met rust gelaten worden.’ Tijd zou er niet toe doen als je van elkaar houdt. Niettemin kan het tijdsgewricht waarin je leeft het samenzijn wel onmogelijk maken.
Wanneer Wiktor en Zula kennismaken met de zwoele jazz-tonen in nachtelijk Parijs, zou je verwachten dat het hart daar in het vrije Westen de rust vindt waarnaar het zo hunkert. Maar dat is niet het geval, want de liefde voor het land dat hen heeft verscheurd, bekoelt niet.
Cold War laat zich heel goed bekijken met een schuin oog naar het huidige Polen. Niet eerder zag een verscheurde relatie er zo aantrekkelijk uit.

— Joël Friso is theoloog en lid van Interfilm.

Muziek

'Wachet auf!'

In een *TussenRuimte*-nummer over het spiegelen van perspectief ga ik in op de spiegel die een kerklied voor kan houden. Zending is van nature een confrontatie met een nieuwe boodschap, een nieuw verhaal. In de schat aan kerkmuziek waar wij uit putten is één lied daar wel een heel goed voorbeeld van. De zogenoemde 'koning van het kerklied', namelijk 'Wachet auf, ruft uns die Stimme', gebaseerd op Jesaja 21 en de gelijkenis van de vijf wijze en vijf oliedomme meisjes in Mattheüs 25, in het Nederlands: 'Op, waakt op! Zo klinkt het luide'.
Het houdt de manier waarop wij ons leven inrichten een spiegel voor, schudt ons wakker en roept op om de Bruidegom tegemoet te gaan. In 'Wachet auf' reflecteren de glorie van Christus en de verwachting van zijn komst.
Deze bijzondere boodschap heeft componisten door de eeuwen heen geïnspireerd. Voor Johann Sebastian Bach werd het koraal de basis van een van zijn tophits in Cantate 140, maar ook Max Reger (1873-1916) heeft er een indrukwekkende koraalfantasie voor orgel over geschreven.
Vorig jaar ontdekte ik dat de Nederlandse componist Jan Koetsier (1911-2006) er een aanzienlijk werk voor trombone en orgel op heeft gebaseerd. Koetsier weet de boodschap van verwachting over vijftien minuten muziek uit te spreiden. Waar het stuk begint met wakker schuddend trombonegeschal, duurt het tot de laatste bladzijde voordat de majesteitelijke tonen van de 'koning van het kerklied' in hun geheel bevrijdend door de akoestiek schallen. En dat terwijl de echte glorie nog moet komen!

— Iddo van der Giessen, student Orgel (master) en Geschiedenis (research master), afgestudeerd in Kerkmuziek en World Politics, is cantor-organist van de Goede Herderkerk te Rotterdam Schiebroek. Zie voor zijn recente cd 'Wachet auf!' m.m.v. trombonist Joram van Ketel, inclusief de Partita over 'Wachet auf' van Jan Koetsier: www.iddovandergiessen.nl

Boeken

René de Reuver, Dorottya Nagy e.a., *Van migrant tot naaste. Plaatsmaken voor jezelf,* Utrecht: KokBoekencentrum, 2018, 144 bladzijden, € 12,99 (e-book € 7,99)

'Weinig onderwerpen zijn zo complex als migratie', vertelt de flaptekst van dit boek, verschenen in opdracht van de Protestantse Kerk in Nederland. Het is een mooie oefening in bescheidenheid en getuigend spreken. Het nodigt uit tot lezen; zo ook de ondertitel: 'plaatsmaken voor jezelf', dat zo geheel anders klinkt dan 'ruimte maken voor een ander'.

De schrijvers René de Reuver en Dorottya Nagy en een zestal geïnterviewde in migratie gespecialiseerde onderzoekers, getuigen allen van zorgvuldig, dapper en behoedzaam overwegen. Ze zijn bereid om onze natuurlijke en christelijke neigingen met betrekking tot migratie kritisch onder de loep te nemen.

Het is een omissie, zegt De Reuver, dat in het migratiedebat de persoonlijke verhalen van migranten ontbreken. Daarom worden ook zes migranten aan het woord gelaten. Dat zijn bijzondere verhalen, die beslist een vinger op de gevoelige plek leggen. Het is in veel opzichten een mooi en evenwichtig boek, een oefening in nadenken en uitnodigend soms om geïrriteerd te raken.

Ik vind het wel een omissie dat juist in zo'n boek gewone mensen, die migratie als een bedreiging ervaren, niet aan het woord komen. De geïnterviewde onderzoekers blijken zeer empathisch te zijn voor deze gewone Nederlanders, vol begrip waarom men het lastig vindt wanneer winkel, taal en kleding in hun buurt veranderen. Het lijkt alsof de onderzoekers en De Reuver en Nagy helemaal begrijpen waarom er zoveel onrust heerst en boosheid klinkt in dit land, in sociale media en parlement. Maar vertolken zij, die zo helder analyseren en verwoorden, de gevoelens wel van die boze burger? Had die toch niet aan het woord kunnen komen?

— Piet Both

Kor Grit, *"Christians by Faith, Pakistani by Citizenship". Negotiating Christian Identity in Pakistan*, Publications of the Department of Philosophy and Religious Studies, Universiteit Utrecht, Volume 118, 2019, 263 bladzijden, publisher version te downloaden van dspace.library.uu.nl/handle/1874/374284

Op deze belangrijke, spannende, kundig geschreven godsdienstsociologische studie promoveerde Kor Grit op 18 januari bij professor dr. Martha Frederiks en copromotor dr. L.M. van Liere. Het woord 'Faith' doet denken aan een analyse van theologische geschriften en Urdu-preken, waarin christenen in Pakistan worden bemoedigd om trouw te volharden. In veel moslimlanden worden immers meer christenen moslim dan omgekeerd. Maar deze sociologische studie

bevat weinig theologie in tekst, bibliografie en Engelstalige interviews. Grit werkte vanuit het Christian Study Centre (CSC) in Rawalpindi, van maart tot juni 2014 en van februari 2015 tot februari 2016.
Na een hoofdstuk over zijn werkwijze schetst Grit vervolgens (2) hoe zending en missie in de negentiende eeuw succes boekten dankzij de 'Indian mass movements' onder 'outcasts'. Een verdrongen herinnering voor veel hedendaagse christenen, maar niet vergeten door moslims. Aanraking door de katholieke Asia Bibi zou het waterglas van moslimvrouwen onrein hebben gemaakt, zo konden we eind 2018 in de krant lezen.
Toen Pakistan in 1947 onafhankelijk werd, vertrokken de meeste hindoes, maar het denken in 'kasten' verdween niet. Aanvankelijk voer Pakistan een seculiere koers met gelijke kansen voor minderheden. Begonnen onder Bhutto en na 1977 ingevoerd door Zia-ul-Haq veranderde een islamisatieproces de hele samenleving ten nadele van minderheden. Voor velen werd het een zaak van overleven of emigreren. Gelukkig was van vervolging geen sprake. Ze werden wel vaak gereduceerd tot maar net getolereerde ingezetenen. Voorzichtigheidshalve wordt de islamistische ideologie van Mawdudi (1903-1978) niet steeds als bron van dit proces genoemd. Vooral de aangescherpte blasfemiewet en toenemend religieus geïnspireerd geweld maken christenen en moslims minder bereid tot samenwerking en dialoog.
Grit beschrijft vervolgens (3 en 4) hoe het oecumenische (protestants én katholiek) CSC, samenwerkend met partnerorganisaties, zoals de National Commission for Justice and Peace (rk), het accent verlegde van studie, ten bate van de kerken, naar actie en bevorderen van interreligieuze harmonie en handhaving van mensenrechten. Het doel is dat christenen, als constitutionele minderheid, weer echt gaan meetellen. Dus net als kort na 1947. Deze inzet gebeurt vanuit een gedeelde niet-westerse

Tips van de Redactie

- Father James Mallon, Divine Renovation. *From a Maintenance to a Missional Parish*, Saint Paul University, Canada: Novalis, 2014, e-book € 20,56

In Nederland verschenen als: James Mallon, *Als God renoveert. De parochie van onderhoud naar bloei,* Baarn: Adveniat, 2018, 350 bladzijden, € 25

- Jurjen A. Zeilstra, *European Unity in Ecumenical Thinking 1037-1948,* Zoetermeer: Boekencentrum Uitgevers, 1995, 454 bladzijden, € 17,50

Deze studie laat vanuit verschillende nationale perspectieven zien hoe de bij de oecumene betrokken theologen en lekenexperts in die jaren bezig waren met Europa.

cultuur, door sociale acties, bijdragen aan het onderwijs en het bevorderen van de volksgezondheid in christelijke klinieken en ziekenhuizen.
In twee hoofdstukken (5 en 6) wordt beschreven hoe genoemde NCJP de 'mission schools' helpt door pleiten voor 'textbook reform'. In de door de overheid voorgeschreven tekstboeken wordt van niet-moslims en hun religies een negatief beeld neergezet en hun bijdragen aan de opbouw van Pakistan verzwegen. Demografische cijfers melden lagere aantallen christenen dan er zijn. De NCCP betoogt dat door 'haat'-teksten te verwijderen op de duur de veiligheid van allen wordt gediend. Grit had daarbij ter ondersteuning van eigen betoog kunnen verwijzen naar vergelijkbare ervaringen vermeld in de Duitse serie *Die Darstellung des Christentums in Schulbüchern islamisch geprägter Länder* (sedert 2005), onder redactie van Klaus Hock en Johannes Lähnemann.
Grit ziet terecht weinig nut in een apologetische benadering van de islam. Maar hij onderschat de schade die de verbreiding van het Pseudo-evangelie van Barnabas sedert 1973 in Pakistan en elders aanricht. Daartegen schrijven is noodzakelijke apologetiek.
De door Grit beschreven pogingen van genoemde organisaties om aan te tonen dat christenen geen westerse agenda volgen, maar loyale Pakistani's zijn, vormen de kern van zijn boek. Die pogingen doen mij denken aan de tijd dat de kerk een vervolgde christelijke minderheid was in het Romeinse rijk. De verdedigers van christenen als loyale onderdanen van de keizer in de tweede eeuw dragen in de kerkgeschiedenis met ere de naam 'apologeten'. Ik complimenteer Grits boek door het een moderne apologie voor de rol van Pakistaanse christenen als volwaardige medeburgers te noemen. Hij verdient daarom veel lezers.

— Jan Slomp was zendeling in Pakistan van 1964 tot 1977 en was bestuursvoorzitter en staflid van het Christian Study Centre

Pieter Verster, *Jesus Christus, Seun van God, ís ons Versoening. 'n Missionêre Christologie,* Bloemfontein: Sun Press, 2017, ZAR 390, *www.sun-e-shop.co.za* (download extract)

Verster is hoogleraar missiologie aan de Universiteit van de Vrystaat in Bloemfontein, Zuid-Afrika. Verzoening is een belangrijk thema in die context en een aspect van missiologie als opdracht van de kerk om te streven naar sociale gerechtigheid. De auteur geeft daaraan een radicale verdieping.
Verzoening is zonder betekenis zonder verzoening met Gód en die is alleen mogelijk door God zelf. Zonder een hoge christologie blijft al het spreken over verzoening vruchteloos.
Alleen de transcendente God kan in zijn komen ons leven helen en dat heeft Hij gedaan door Christus in wie mensen eeuwig leven ontvangen. Christus is niet alleen de boodschapper of bemiddelaar van verzoening, Hij is zélf onze verzoening. In Hem sterven wij af aan het leven in de zonde en

participeren wij in het transcendente leven van God. De missiologie van Verster kan daarom evengoed worden gelezen als een christologie: dit is de inhoud waarom het in de zending draait.
Verster keert terug naar de basale missiologie van Handelingen: het is brengen van het goede bericht van Jezus. Hij brengt zijn nieuwe paradigma, dat niet anders dan het oudste is, op bescheiden wijze zonder expliciete controverse, maar acceptatie van Versters visie betekent dynamiet in de huidige missiologische discussie. *— Bram van de Beek*

Jan A.B. Jongeneel, *Nederlandse zendingsgeschiedenis. Deel II: Ontmoeting van protestantse christenen met andere godsdiensten en geloven (1917-2017),* Utrecht: Boekencentrum, 2018, 718 bladzijden, € 42,50

In 2015 verscheen van de hand van prof.dr. Jongeneel een boek over de Nederlandse zendingsgeschiedenis in de periode van 1601 tot 1917. Dit nieuwe boek is het vervolg daarop en behandelt de periode tot 2017. Voor dit boek raadpleegde hij niet alleen schriftelijke bronnen, maar had hij ook gesprekken en e-mailcontact met deskundigen op het gebied van zending.
Het is een indrukwekkende hoeveelheid informatie die in dit boek samengebracht is: van het grote wereldgebeuren dat een rol speelde in de zendingsgeschiedenis, zoals het einde van koloniale tijdperk, tot de inhoud van bundels met zendingsliederen. De lijn en de afbakening van het boek is echter helder: het gaat om de ontmoeting van protestanten met andere godsdiensten.
Wat deze periode bijzonder maakt, is dat dit ook meer en meer op eigen Nederlandse bodem gebeurt. Naast aandacht voor algemene ontwikkelingen op het gebied van zending, politiek en maatschappij, beschrijft hij verschillende zendingsorganisaties en -netwerken die een rol speelden en spelen. Hij biedt ook korte portretten van mensen in de zending: missiologen en mensen die werkzaam waren in het buitenland. In het laatste hoofdstuk schetst hij enkele grote lijnen in vijfhonderd jaar protestantse zendingsgeschiedenis.
De informatie is duidelijk gerangschikt, daarnaast zijn er uitgebreide registers en allerlei interessante bijlagen. Hoe dik het boek ook is, uiteraard kan niet elk deelonderwerp tot in detail uitgewerkt worden. Daarom is het uitgebreide notenapparaat en de bibliografie heel nuttig voor hen die meer willen lezen over een bepaald onderwerp. Jongeneel geeft zelf ook aan dat het goed zou zijn als er vervolgstudies zouden komen over bepaalde thema's en geeft daarvoor enkele suggesties. Dit informatieve boek geeft daarvoor alvast een goede basis!
— Foka van de Beek

30 maart
IJM-dag

Kom naar International Justice Mission en ontdek dat er hoop en uitzicht is – zelfs in de diepste duisternis van slavernij. Luister naar indrukwekkende verhalen van mensen die vechten in de frontlinie om slaven te bevrijden. Bid voor de vrijheid van iedereen die nu nog vastzit en laat je tijdens de workshops inspireren. Er is kinderopvang. Van 9.30-15.00 uur in Kruispunt, Amersfoort.
www.ijmnl.org

5 april
CPOE-conferentie

Conferentie over bestrijding van mensenhandel in Oost-Europa. Staatssecretaris Paul Blokhuis licht de aanpak van de Nederlandse overheid op mensenhandel toe. Verder: CDA-woordvoerder op mensenhandel Anne Kuik. Vanuit Leger des Heils, IJM, Dorcas en Bright Fame (CPOE-werkgroep mensenhandel) worden ervaringen en expertise gedeeld. Met workshops waarin aandacht voor preventieprogramma's, aanpak van mensenhandel, hulp aan slachtoffers. 13.30 uur, Landelijk Dienstencentrum Protestantse Kerk, Joseph Haydnlaan 2a, *Utrecht. www.cpoe.nl*

6 april
Inspiratiedag Contextueel Bijbellezen

Het thema van deze dag is 'Kwetsbaar'. Wie eerlijk is, weet dat hij/zij kwetsbaar is. Wie dat serieus neemt, kijkt anders naar de Bijbel. Die ontdekt de kwetsbare kant van 'sterke' personen in de verhalen. We laten ons prikkelen door een impuls uit de praktijk en uit de bijbelwetenschap en gaan met elkaar in gesprek. We ontdekken Naarden buiten en binnen de vesting. We zoeken verdieping in een middag vol workshops met inbreng zowel uit de praktijk als universitair onderzoek. En natuurlijk alles rond Bijbel en context. Van 10.00-16.30 uur, Witte Kerk, Kon. Wilhelminalaan in Naarden.
www.kerkinactie.nl/kom-in-actie/bijbel-lezen/inspiratiedag-contextueel-bijbellezen

12 april
Raadsvergadering NZR

In deze raadsvergadering zal Katja Tolstaja, 'founding director' van het Institute for the Academic Study of Eastern-European Christianity, een lezing geven. Zij is als universitair hoofddocent systematische theologie verbonden aan de Faculteit Religie en Theologie van de Vrije Universiteit en doet onderzoek naar post-Sovjet-theologie.
In deze raadsvergadering zal Foka van de Beek afscheid nemen van de NZR vanwege haar uitzending door de GZB naar Bulgarije. Zij hoopt een presentatie te geven over (missionair) kerk-zijn in Roemenië en Bulgarije. Van 10.00-13.00 uur, Bergkerk, Dr. Abraham Kuyperlaan 2, Amersfoort.
zendingsraad.nl

12 april
Inspiratiedag Kerkproeverij

Thema: 'Een cultuur van uitnodiging in je kerk'. Van 10.00-15.30 uur bij de EO, Oude Amersfoortseweg 79 in Hilversum.
www.kerkproeverij.nl

7-8 mei
INNOV8-conferentie

INNOV8 is een MissieNederland-netwerk van professionele jeugdwerkers uit kerken en organisaties of met een missionaire taak (bijvoorbeeld in de wijk). Jeugdwerkers die in dienst zijn hebben vaak geen directe collega's met wie ze hun ervaringen en vragen kunnen delen. Daarom is een netwerk van professionals extra waardevol. Zodat je ervaringen uit kunt wisselen, elkaar kunt bemoedigen en nieuwe inspiratie kunt opdoen. Vanaf 9.00 uur dinsdag 7 mei t/m woensdag 19.00 uur. *www.missienederland.nl/innov8*

14 mei
Jongerenthemadag: 'De stilte aandurven'

Kom Klooster Casella (her)ontdekken als plek waar je met je jongerengroep of groep studenten de kracht van stilte kunt ervaren. Op deze themadag kunnen pastores, predikanten, kerkelijk werkers, kortom: allen die werken met jongeren in de kerk of studentenpastoraat proeven aan wat Casella te bieden heeft: stilte en ontmoeting.
Dinsdag 14 mei, 10.30-16.00 uur; € 20,00 (inclusief lunch). *info@casella.nl; www.casella.nl*

16 mei
Space for God Day

Thema: 'In vertrouwen op God'. Tijdens een Space for God Day zet je tijd apart om in alle rust en stilte God te ontmoeten en naar Hem te luisteren. Momenten in de groep zullen afgewisseld worden met tijd alleen. Tijdens de groepssessies krijg je ideeën en suggesties aangereikt, die je kunt gebruiken tijdens de tijd van stilte. Organisatie: Interserve Nederland, locatie: De Spil in Maarssen, kosten: € 35. *www.interserve.nl*

21-22 juni 2019
Nacht van Gebed

Vervolgde christenen vragen altijd om gebed. Om daaraan gehoor te geven organiseert Open Doors jaarlijks een Nacht van Gebed. Met opzet 's nachts, omdat juist dan veel vervolgde christenen het extra zwaar hebben. De Nacht van Gebed van 21 op 22 juni duurt landelijk van 22.00 tot 06.00 uur. Plaatselijk kunnen de tijden hiervan afwijken.
Duizenden christenen in Nederland en Vlaanderen doen mee. Aan de hand van filmpjes, verhalen en concrete gebedspunten bidden ze voor hun vervolgde geloofsgenoten uit diverse landen.
Wil je meebidden tijdens de Nacht van Gebed? In april/mei verschijnt op de website-pagina een lijst met locaties waar in Nederland en Vlaanderen wordt gebeden. *www.opendoors.nl/nacht*

21-23 juni
Kerkennacht

Tijdens de Kerkennacht laten plaatselijke kerken en geloofsgemeenschappen in het hele land zien dat je in hun kerk verrassende dingen kunt beleven. De kerk heeft bij sommige mensen een stoffig imago. Maar dat is lang niet altijd terecht! Onder het motto 'Is dit óók kerk?' stellen kerken zichzelf open en laten ze een ongekende kant zien. Zo dagen ze de bezoekers uit het beeld van de kerk bij te stellen. *www.raadvankerken.nl/activiteit/381/kerkennacht*

TussenRuimte 2019 / 2
Nooit van gehoord

Veel mensen hebben nog nooit het evangelie gehoord en wonen in een regio waar weinig of geen kerken zijn. 'Slechts 3% van de zendelingen werkt in een regio waar 97% nog nooit van Jezus heeft gehoord', aldus een tweet van Arco de Leede, directeur van Interserve, die eraan toevoegde: 'Dáárom is zending nodig.'

In het juninummer van *TussenRuimte* zullen we verschillende aspecten die met dit thema te maken hebben bekijken.
Wat we bedoelen we eigenlijk met zogenoemde 'onbereikten'? Wat is de rol van de lokale kerken? Welke theologische visies zijn er als het gaat over dit onderwerp? Sommige organisaties spreken bijvoorbeeld liever over 'andersgelovigen' en kiezen voor dialoog in plaats van zending bedrijven.
Verder zoomen we in op enkele gebieden waar veel mensen wonen die het evangelie nog nooit gehoord hebben.

Woord & Dienst

OPINIËREND MAGAZINE VOOR
PROTESTANTS NEDERLAND

Proef-abonnement: 4 nummers €12,50

***Woord & Dienst* is actueel, informatief en opiniërend over kerk, geloof en samenleving. Een positief-kritisch podium voor veelkleurig protestants geloven.**

Jaarlijks elf rijk geïllustreerde nummers, waarin enerzijds een thema wordt uitgewerkt en anderzijds de actualiteit centraal staat.

Ga voor een abonnement of meer informatie naar: www.woordendienst.nl

KokBoekencentrum tijdschriften